

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ІНСТИТУТ ПРАКТИЧНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА АРТ-МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобування освітнього ступеню «бакалавр» на тему:

«Чернігівські художники-пейзажисти кінця ХХ-ХХІ століття»

Виконала:

студентка 4 курсу, групи БМЕ-21-8

спеціальності 023 «Образотворче

мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація»

Свиридовська Катерина Юріївна

Науковий керівник:

кандидат хімічних наук, доцент

Біскулова Світлана Олександрівна

Рецензент:

кандидат мистецтвознавства, доцент

Ревенок Наталія Миколаївна

Дипломна робота допущена до захисту перед ДЕК рішенням кафедри

Протокол № 7 від №17» травня 2022 р.

Завідувач кафедри _____

доктор мистецтвознавства, професор Федорук Олександр Касьянович

(посада, наук. ступінь, наукове звання, прізвище)

Київ – 2022

АНОТАЦІЯ

Свиридовська К. Ю. Чернігівські художники-пейзажисти кінця ХХ-ХХІ століття. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня бакалавр за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» — Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Київ, 2022. Бакалаврська робота на правах рукопису.

Дослідження присвячено творчості чернігівських художників-пейзажистів кінця ХХ-ХХІст. Розкритий мистецький шлях митців Чернігівщини в його історичному розвитку від давніх часів до сучасності. В роботі було відстежено етапи розвитку просвітництва Чернігівщини, та внесок кожного митця та діяча культури в різні галузі мистецтва, зокрема в живопис.

В роботі розкрито питання витоків та розвиток живописного пейзажу на теренах Чернігова. В ході роботи розглянуто формування особливостей пейзажного жанру художників-пейзажистів Чернігівщини та ряд імен чернігівських художників, які внесли особливий внесок в розвиток пейзажного жанру на пленері. Також в роботі відмічено високу соціальну активність художників в просвітництві на теренах Чернігова, наприклад, розглянуто створення будинку творчості за ініціативи Шкурко А., який саме запропонував і відстоював ідею побудови цього будинку у місті Седнів.

В процесі роботи виявлено стилістику художників-пейзажистів останній чверті ХХ ст. –соціалістичний реалізм як головний стиль минулої епохи.

За результатами роботи зроблено висновки та пропозиції щодо поширення імен художників пейзажного жанру з Чернігова кінця ХХ – початку ХХІ століття в культурному середовищі України, які зайняли почесне місце серед знаних майстрів українського образотворчого мистецтва.

Ключові слова: художники, пейзажний жанр, твори художників-пейзажистів Чернігівщини, художник-пленеріст, міські пейзажі, седнівський краєвид, майстри українського образотворчого мистецтва.

ANNOTATION

Svyrydovska K. Yu. Chernihiv landscape artists of the end of the XX-XXI centuries. Bachelor's thesis on the rights of a manuscript. Diploma work for the educational qualification level Bachelor in specialty 023 «Fine Arts, decorative arts, restoration» — National Academy of Culture and Art Management, Kyiv, 2022.

The research is devoted to the works of Chernihiv landscape artists of the late XX-XXI centuries. The artistic path of Chernihiv artists in its historical development from ancient times to the present is revealed. It was noted the stages of development of education in Chernihiv region, and the contribution of each artist and cultural figure in various fields of art, including painting.

The work is considering the origins and development of the picturesque landscape in Chernihiv. In the course of the work the formation of features of the landscape genre of landscape artists of Chernihiv region and a number of names of Chernihiv artists who have made a special contribution to the development of the landscape genre in the open air are considered. The work also notes the high social activity of artists in education in Chernihiv, for example, considered the creation of a house of creativity on the initiative of Shkurko A., who proposed and defended the idea of the building of this house in Sedniv.

In the process of work the stylistics of landscape artists of the last quarter of the XX century is revealed –socialist realism as the main style of the past era.

Based on the results of the work, conclusions and proposals were made regarding the dissemination of the names of landscape artists from Chernihiv in the late XX - early XXI centuries in the cultural environment of Ukraine, who took an honorable place among the famous masters of Ukrainian fine arts.

Key words: artists, landscape genre, works of landscape artists of Chernihiv region, plein air artist, urban landscapes, Sedniv landscape, masters of Ukrainian fine arts.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. Історіографія та джерельна база митців Чернігова.....	8
1.1. Історіографія.....	10
1.2. Еволюція пейзажу у світі	12
Висновки до розділу 1	15
РОЗДІЛ 2. Витоки та розвиток живописного пейзажу на теренах Чернігова.....	17
Висновки до розділу 2	26
РОЗДІЛ 3. Творчі доробки художників- пейзажистів Чернігівщини ..	29
3.1. Творчість Шкурко А. Н	29
3.2. Творчий шлях Наталушко В. А.....	33
3.3. Творчий доробок Койдан Людмили.....	36
Висновки до розділу 3... ..	38
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39
СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ.....	43
ІЛЮСТРАЦІЇ.....	44

ВСТУП

Актуальність дослідження. Чернігів — старовинне місто з чарівними пейзажами та найголовніше багатий на талановитих людей. В даній роботі буде висвітлено обдарованих митців Чернігова, а саме художників-пейзажистів кінця ХХ – початку ХХІ століття. Наразі їх творчість мало відома суспільству, через те, що в сучасних публікаціях — газетах, ТБ, журналах — лише невелика кількість матеріалу. Тому потрібно вводити в обіг нові імена художників Чернігівщини, зокрема митців пейзажного жанру.

Об'єктом дослідження є творчий доробок авторів живописного пейзажу Чернігова. У цьому мальовничому місті багато неймовірних художників, які працюють над зображенням Чернігівської краси на полотні — Наталушко В. А., Федоритенко Т. М., Шкурко А. Н., Павлов Є. Ф., Ємець В. В., та ін. Кожен з них має свою манеру виконання творів. Ці люди прагнуть зробити наше життя духовно багатшим. На жаль, про них знає лише вузьке коло людей. В представленій роботі буде відкрита завіса для пізнання творчості художників-пейзажистів Чернігівщини.

Предметом дослідження є тематика та стилістичні риси пейзажних творів художників Чернігова кінця ХХ-ХХІ століття.

Мета дослідження — поширити знання про художників-пейзажистів Чернігівщини кінця ХХ-початку ХХІ ст., проаналізувати їхню тематику і стилістичні особливості. **Завданнями** цього дослідження можна відзначити наступні:

- охарактеризувати історіографію питання та джерельну базу;
- дослідити витоки та розвиток живописного пейзажу на теренах Чернігова;
- охарактеризувати індивідуальні стилі митців;
- описати еволюцію пейзажного живопису на теренах Чернігова;

- зробити висновки щодо особливості манери написання пейзажів та стилю сучасних художників Чернігова.

Хронологічні та територіальні межі даної роботи: кінець ХХ – початок ХХІ століття на теренах Чернігова.

Методи дослідження. У дослідженні теми використовується історико-порівняльний метод, який дає змогу встановити схожість і відмінність між історичними явищами та формально-стилістичний метод, орієнтований на опис художньої форми і на вироблення категоріальних понять стилю, індукція та дедукція, мистецтвознавчий аналіз, та типологізація.

Наукова новизна. Чернігівські художники з'являються у місцевих виданнях, але в цих роботах не була звернута увага на нове покоління художників з пейзажного жанру та недостатньо проаналізовано їх мистецький шлях. Тому в даній роботі дослідник робить вперше спробу ввести в обіг твори художників пейзажистів з Чернігова.

Практичне значення дослідження.

- Для краєзнавчої та наукової діяльності.
- Для промислових регіонів країни.

Джерельну базу роботи склали друковані видання, інтернет-ресурси та ілюстрації.

Структура роботи. Робота має обсяг 89 сторінки. Складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків. Робота містить 39 сторінки основного тексту, 42 ілюстрації. Список джерел включає 47 найменувань літератури.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ПЕЙЗАЖНОГО ЖАНРУ МИТЦІВ ЧЕРНІГОВА

Чернігівщина здавна славиться своїми багатими мистецькими традиціями. Коріння їх сягає давнього кам'яного віку — палеоліту. Найдавніші твори первісних художників на території Чернігівщини віднайдені археологами біля села Мезин Коропського району. Йдеться про пам'ятки первісного мистецтва світового значення — стилізовані жіночі статуєтки, браслети з графічним орнаментом, розписані червоною вохрою кості мамонта, створені близько 15 тисяч років до нашої ери.

Мистецтво давніх слов'ян I тисячоліття нашої ери відіграло важливу роль у тодішньому житті та ідеології, бо майже всі мистецькі твори — від оздоблення на одязі до скульптурних зображень богів — мали певний зміст в системі язичницьких вірувань.

Високого рівня розвитку досягло образотворче мистецтво Чернігівщини за доби Київської Русі. Воно було важливою складовою у творенні художнього образу давньоруських споруд. У XII столітті на Чернігівщині сформувалася своя архітектура і художня школа.

Час формування і розквіту мистецтва бароко припав на XVII і XVIII століття. Архітектура, позолочене різьблення на дереві і живопис величних іконостасів, настінні розписи, полив'яні кахлі для печей та посуд, яскраві декоративні тканини, вироби із дорогоцінних металів були об'єднані єдиним стилем.

В першій половині XIX століття реалістичні тенденції виявились в творчості вихованців Петербурзької академії мистецтв, які працювали на Чернігівщині — Павлов К. С., Сошенко Д. І. Найвищими досягненнями українського мистецтва першої половини XIX століття стала творчість Тараса Шевченка, у якого налічувалося більше 30 живописних полотен саме з

Чернігівського краю. Саме у XIX столітті на Чернігівських землях з'явився один з перших пейзажів, створених в Україні. Його автором був Штернберг В. І., який деякий час перебував у Качанівці. У другій половині XIX століття в Качанівці також працювали такі художники як І. Ю. Рєпін, В. О. Серов, брати Маковські, М. М. Ге, Л. М. Жемчужников та інші.

У другій половині XIX століття значний вплив на розвиток художніх процесів в Україні і на Чернігівщині справила діяльність Товариства пересувних художніх виставок («передвижники»), започаткованого у 1870 році. В Чернігові діяли так звані паралельні виставки із творів, які не вдалось продати в попередні роки.

На зламі XIX і XX століть у Чернігові працювали художники І. Г. Рашевський, П. А. Чирко, М. І. Жук, С. Д. Бутник, В. М. Зінченко, Г. О. Коваленко та інші. Саме ці митці внесли багато своїх старань у розвиток пейзажного живопису у XX столітті. А вже у 1916 році було засновано Товариство художників Чернігова, яке об'єднувало не тільки художників-професіоналістів, а ще й аматорів, які проводили значну педагогічну та виховну роботу. Припинило свою діяльність у 1919 році.

У 1927 році заснована Чернігівська філія Асоціації художників Червоної Армії, а головою президії був А. Ю. Петусь. При філії діяла художня студія. У 1930 році Чернігівську філію було реорганізовано на Чернігівську філію Всеукраїнської асоціації пролетарських митців. Головою було призначено скульптора та живописця І. В. Лисицина.

У 1938 році була утворена Спілка художників України. Але в Чернігові її організація з'явилася значно пізніше. У 1957 році художника А. М. Мордовця призначено уповноваженим по Чернігівській області від Київської організації Спілки художників УРСР. Пізніше уповноваженими були А, Н. Шкурко та В. В. Ємець. 6 серпня 1985 року у Чернігові відбулися установчі збори, які ухвалили рішення про створення Чернігівської обласної організації

Спілки художників УРСР у складі 17 чоловік. Головою цієї організації обрано В. В. Ємця.

1.1. ІСТОРИОГРАФІЯ

Вивчаючи літературу стосовно чернігівських пейзажистів та їх розвиток у мистецтві було проаналізовано безліч джерел, але в першу чергу звернута увага на «Літопис доль та днів минулих» [33] (2005), автор Лозовий В. М., де висвітлено біографію та творчій шлях митців Чернігівщини. В книзі «І возрадується душа твоя» [30] (2005) автором Куценко П. І. розглянуто розповіді відомих чернігівських художників у вигляді інтерв'ю. Також було проаналізовано багато місцевих вирізок з газет, завдяки яким можна було дослідити творчій доробок художників.

Розглянуто було ще й каталоги майстрів Чернігова [13] (2018), [24] (2012), [25] (2006). Завдяки каталогам була можливість ближче ознайомитися з творчістю художників та проаналізувати їх роботи. В «Біографічному довідникові» [1] (2001) автора Адруг А. К. можна знайти коротку біографію про відомих Чернігівських художників, а також ознайомитися з назвами найвідоміших творів митців. Про творчість Володимира Наталушко написано в таких джерелах: арт-холл «Чёрное море» запрошення на виставку [2], в якому можна ближче впізнати полотна видатного майстра; «Колір літа» — виставка в Одесі [7], на якій представлено літні пленерні доробки митця; у статті «Сповідь» [41], автором якої є Олег Володарський, відкрито завіси виставкового життя художника. При дослідженні творчості Шкурко А. Н. використано безліч джерел, серед них «Каталог виставки картин Анатолія Шкурко» [24] (2012), в якому було вивчено та проаналізовано роботи митця. Також Анатолія Шкурко називають патріархом Чернігівського живопису і про це свідчать такі джерела [4], [5]. Ще з роботами майстра було ознайомлено в

таких ресурсах [45], [46]. Про творчість Л. Заборовського згадується у книзі «Живопис художника Леоніда Заборовського» [16] (2009), яка знайомить з митцем і його живописними полотнами. Також багато джерел було вивчено при знайомленні з народним художником України В. В. Ємцем. У статті «Художник нашого краю Володимир Ємець» [29] (2013) авторів Куннова О. В., Сурніна Т. П., Власенко Н. І. розповідається про митецьких шлях видатного майстра, який походить із школи реалізму та також при пізнання творчості В. Ємця було використане електронні джерела [23], [38] в яких було представлено стисло біографію та картини художника. У книзі «Дві розповіді з життя митця» [26], автора Ключик С., описано життєвий творчий шлях зі слів художника Володимира Ємця. При пошуках інформації про життя І. Рашевського була використана література — «Живописні роботи Івана Рашевського» [18], де представлені полотна станкового пейзажу на історичну тематику.

У електронному джерелі під назвою «Архітектурна спадщина у творчості Андрія Карнабеда [3] йде мова про чернігівського краєзнавця, архітектора і чудового художника Андрія Карнабеда. Він багато зробив для Чернігівщини. Після Другої Світової війни у своєму рідному місті займався відбудовуванням архітектурних споруд, а згодом писав їх з натури.

У книжці «Васильківський С. І. Видатний український художник-пейзажист» [6] (1955), обговорюється творчість митця на теренах Чернігова. «Краєвиди в експедиціях Івана Гончара: Чернігів і Чернігівщина (1957-1959)» [14] (2017), розповідається про візит до Чернігова художника Івана Гончара, який два роки писав Чернігівські краєвиди у себе на полотні. А у статті «Реалістичний пейзаж у творчості Івана Гончара» [27] (2021), автора Коваленко С. П. як раз таки розповідається про роботи, які створив під час свого відрядження Іван Гончар у Чернігові.

Під час розглядання книги «Ілюстрована історія Чернігова» [31], автора Леп'явко С. А., було виявлено розвиток мистецтва у Чернігові XII століття.

Проаналізована література автора Миколи Марчевського, каталог «Людмила Койдан. Акварель» [35] (2004), в якому представлені роботи художниці, яка працювала в цікавому жанрі. Писала аквареллю по вологій основі та «Олексій Потапенко. Малярство» [36] (2004).

У каталозі мистецької колекції Чернігівського обласного художнього музею імені Григорія Галагана [37] (2019), було розглянуто розвиток мистецтва першої половини ХХ століття та роботи художників, які творили в цей час. «Біографічний довідник» [39] (2001) дає можливість ознайомитися з короткою біографією кожного з Чернігівських художників та їх відомими творами.

1.2. ЕВОЛЮЦІЯ ПЕЙЗАЖУ У СВІТІ

Перші начерки пейзажу як контурів гір, дерев і річок виникли первісних наскальних малюнках. Тоді людина робила перші спроби зобразити себе у оточенні дикої природи. Елементи пейзажу можна зустріти у мистецтві Стародавню Грецію. Зали Кносського палацу на Криті дотепер зберегли фрески, настінний живопис із реалістичним зображенням людей на тлі моря, садів, гірського ландшафту.

Пейзаж у вигляді самостійного жанру з'явився в стародавньому Китаї як ліричний напрямок, що оспівує красу та витонченість первозданної природи. Китайські художники тонко виписували гірські вершини, каміння, гілки бамбука, квіти сакури та вигнуті сосни. Картини створювалися як монохромних одноколірних пейзажів і супроводжувалися ієрогліфами. Китайське мистецтво справило великий вплив в розвитку пейзажу країнах Далекого Сходу: Японії, Монголії, Кореї.

У європейському мистецтві середньовіччя пейзаж був присутній на картинах лише у вигляді необхідних декорацій для релігійних, батальних сцен та портретів. У цей час помітні невдалі спроби передати простір, порушені

пропорції та масштаб композиції. Тільки в епоху Відродження художники почали вивчати лінійну та повітряну перспективу, що стало проривом в історії краєвиду.

Інтерес до пейзажу в епоху високого Відродження зростає, сформувалися голландська, німецька, італійська школа з характерними прийомами та сюжетами написання картин. Виділилися підвиди пейзажу — архітектурний та морський пейзаж. Пізніше встановилися канони з так званого ідеалістичного пейзажу, картини досконалого світу. Такі картини нагадували театральні декорації з могутніми деревами або гарними руїнами будівель замість лаштунків по краях картини, луками та полями замість сцени та гірськими хребтами та ясным небом на горизонті.

У XIII столітті яскраво виявилось мистецтво французьких художників. У епоху Просвітництва митці не прагнули ідеалізувати природу, вони ставили завданням показати природну красу навколишнього світу. Новий погляд на краєвид був обумовлений появою пленерного живопису. Робота художників поза стінами майстерень давала можливість пильного спостереження за природою, більш натурального зображення мінливої погоди та освітлення. Величезне впливом геть пейзажний живопис надали імпресіоністи. Саме вони живо та сонячно писали прості невігадливі сюжети природи та повсякденного життя. Імпресіоністичний пейзаж найбільш популярний напрямок у світі в даний час.

У російському пейзажі з його зародження стали сильні традиції академічного живопису. Особливої популярності завоювали художники Товариства Пересувних художніх виставок під керівництвом І. Н. Крамського. Вибір простої невігадливої натури та особливе патріотичне ставлення до російської природи зробило унікальними картини Саврасова, Левітана, Шишкіна. З того часу російський пейзаж займає міцне місце у творчості російських художників.

Традиції пейзажного живопису продовжили художники 20-го століття. З'явилися нові напрями пейзажу, такі як індустріальний, промисловий, космічний пейзаж.

Висновки до розділу 1

В розділі 1 було досліджено історіографію та джерельну базу щодо художників-пейзажистів з Чернігова.

Аналізуючи джерела можна зробити висновки, що мистецтво на Чернігівщині почало свій розвиток ще з часів палеоліту, але високого розквіту зазнало за часів Київської Русі. Адже у місті вже у XII столітті була сформована художня школа. У XVII і XVIII столітті панував стиль бароко. Великого розвитку набув живопис величавих іконостасів та настінних розписів у храмах.

У першій половині XIX століття на Чернігівських землях з'явився один з перших пейзажів України. Багато зусиль до цього приклав Тарас Шевченко, адже у нього налічувалося більше тридцяти живописних полотен саме Чернігівського краю. На розвиток художніх процесів у другій половині XIX століття вплинула діяльність Товариства пересувних художніх виставок. Вони влаштовували покази робіт, які за попередні роки не вдалося розпродати.

Вагомий внесок у розвиток пейзажного живопису у XX столітті внесли І. Г. Рашевський, П. А. Чирко, М. І. Жук, С. Д. Бутник, В. М. Зінченко, Г. О. Коваленко та інші. Згодом було сформоване Товариство художників Чернігова, але пропрацювало воно декілька років. У 1927 року на чолі з А. Ю. Петусем була заснована Чернігівська філія Асоціації художників Червоної Армії.

Також було ознайомлення з еволюцією пейзажного жанру у світі. Перші елементи пейзажного мистецтва виникли ще у первісному мистецтві та

поступово почалися розвиватися. Як самостійний жанр виник у Стародавньому Китаї та окреслював всю красу та витонченість первозданної природи. У своїх роботах китайські художники дуже точно промальовували деталі, а також пейзажі були монотонними та супроводжувалися китайськими ієрогліфами. Саме китайське мистецтво справило великий вплив у розвитку пейзажного жанру в країнах Далекого Сходу.

У мистецтві Середньовіччя пейзаж відображався лише у вигляді декорації для релігійних, батальних сцен та портретів. Як раз таки у цей час були помітні невдалі спроби передати простір, порушені пропорції та масштаб композиції. А вже за часів епохи Відродження художники почали вивчати лінійну та повітряну перспективу, що стало поштовхом для більшого розквіту пейзажного жанру за всю історію його існування.

В добу високого Відродження були сформовані голландська, німецька, італійська школи які писали свої картини з характерними прийомами та сюжетами. Саме в цей час з'явилися підвиди пейзажу — архітектурний та морський. Пізніше були встановлені канони з так званого ідеалістичного пейзажу.

У XIII столітті найбільший розвиток спостерігався у французьких художників, а у епоху Просвітництва ніхто не прагнув ідеалізувати природу, а завданням було показати природну красу навколишньому світу, адже тоді з'явився пленерний живопис.

Наразі великий вплив на пейзажний живопис внесли саме імпресіоністи, адже саме вони живо та сонячно писали прості невігадливі сюжети природи та повсякденного життя.

РОЗДІЛ 2. ВИТОКИ ТА РОЗВИТОК ЖИВОПИСНОГО ПЕЙЗАЖУ НА ТЕРЕНАХ ЧЕРНІГОВА

У XIX столітті в мистецтві простежується нахил до реалістичного передання дійсності, де чітко окреслювалися жанри станкового живопису, в тому числі історичний. Ставлення до історичної картини як до цілісного художнього організму властиве для художників другої половини XIX століття. Вони прагнули створювати картини на тематику української історії.

Художники-живописці прагнули пробудити історичну пам'ять, національну свідомість, утвердити думку про цінність й значимість героїчної історії. Історична тематика в творах віддзеркалює важливу проблематику сучасності, долю країни та народу. Слід зазначити, що в українському живописі другої половини XIX і початку XX століття історичний жанр став багатозначним явищем, який був викликаний глибокими соціальними причинами, які посилювалися завдяки зростанню й напруженню визвольної боротьби українського народу.

До революції 1917 року у Чернігові мешкали такі видатні особи як Степан Бутник, Іван Рашевський, Петро Циганко, Григорій Коваленко, Іван Бутник, Іван Михайлов-Гордієнко, Михайло Жук, Микола Тарловський, Пилип Чирко, Валентин Зенченко, Марія Рубан, Порфирій Рекун тощо.

Іван Рашевський народився у Чугуєві Харківської області. У 1869 році стає студентом юридичного факультету Київського університету. Йому не душе подобалося вчитися на юриста, адже він хотів пов'язати своє життя з мистецтвом, тому після закінчення університету поступив до академії мистецтв у Петербурзі. Повернувшись з Петербурга, Рашевський працює членом земської управи, дільничним мировим суддею, а також бере участь у другій хвилі народницького руху. Після бурхливих подій 70-х він їде у Великі Осняки. Саме тут гостювали такі видатні представники вітчизняної культури, як Ілля Юхимович Рєпін, Василь Іванович Суриков, Микола Миколайович Ге,

який у 1880-х роках працював у Чернігівському земстві, Михайло Іванович Жук та інші. Сам Рашевський працював багато і плідно. Він писав олією портрети, пейзажі, робив графічні малюнки та ілюстрації, займався скульптурою. Більшість творів вказують на причетність художника до рідних місць: «Пейзаж з березами» (іл.1), «Німі свідки гетьманської слави» (іл.2) , «серпень» (іл.3). У Чернігові художник охоче роздаровував свої роботи. Вони також виставлялися на вернісажах, у вітринах магазинів, розігрувалися у лотереях.

Щоб поживити своє творче життя, у 1880-90-х роках сприяв Віктору Васнецову у Києві, який працював над розписами Володимирського собору. У 1912 році Іван Рашевський стає директором музею Василя Тарновського і живе у будинку при музеї. Він вмів домовлятися з губернатором на дозвіл української виставки і завжди заступався за всіх переслідуваних адміністрацією. Помер художник 21 липня 1921 року. У роки Великої Вітчизняної Війни більшість картин митця загинула. У фондах Чернігівського художнього музею зберігається лише десь біля 10-ти робіт.

Розвиток мистецтва у Чернігові на початку ХХ століття безпосередньо відображався у розвитку книжкової і станкової графіки та станкового живопису, яке було представлено у приватних зібраннях Чернігова і губернії, також у державних установах. До речі, сучасні живописні портрети міських і державних представників влади прикрашали зали Чернігівського губернського земства та будинку Дворянського зібрання.

У культурно-мистецькому житті Чернігова відігравала певну роль товариство «Громада» та у 1906 році була утворена товариство «Просвіта», серед членів яких були художники. Пейзажист, портретист та ілюстратор Григорій Коваленко був членом чернігівської «Громади». До Ради чернігівської «Просвіти» входив один із найактивніших її членів — Михайло Жук. Саме «Просвіта» організовувала різноманітні мистецькі виставки.

Згодом в кінці жовтня 1907 року філію «Просвіти» організували у с.мт Козелець. Живописець та майбутній реставратор Микола Касперович став керівником організації.

З метою об'єднання митців у межах губернії та висвітлення мистецтва на теренах Чернігова було організовано Чернігівське товариство художників за ініціативою Миколи Тарловського. Також він у 1917 році за підтримки товариства започаткував мистецьку студію, в якій можна було працювати та підвищувати свою кваліфікацію. Тут навчалися майбутні художники Зиновій Горбовець, Арон Ржезніков, Сергій Єфименко тощо.

У Борзні подібну студію організував при своїй майстерні Андронік Лазарчук. Тут отримали перші мистецькі знання Олександр Саєнко, Мойсей Фрадкін та Володимир Костецький. Деякі з художників займалися репетиторством у своїх майстернях. До них відносяться Михайло Жук, Петер Циганко, Іван Рашевський, Іван Михайлов-Гордієнко.

З 1917-1918 роки відбувалися революційні події, які мали вплив на зміну соціально-політичного устрою. Вони розкривають нові лінії розвитку культури та мистецтва Чернігівського краю. Перед митцями виникають нові завдання, тобто вони повинні пропагувати мистецтво в масах, організовувати музеї та сприяти на охороні пам'яток мистецтва і старожитностей. На Чернігівщині у 1919 році радянська влада докладає безліч зусиль, щоб поступово контролювати діяльність художників. Вони напряду почали забезпечення державного керівництва культурою і мистецтвом. Цю роботу у Чернігові виконував губернський відділ народної освіти.

З 1923-1929 року у місті ширилася політика українізації, здійснюючи яку відділ залучав місцевих діячів мистецтва використовувати їх творчий потенціал для роботи в нових умовах.

У 1920-х роках серед його різноманітних секцій творили відомі митці Чернігова, такі як Михайло Жук, Валентин Зенченко, Микола Левицький, Іван Лисицин, Степан Бутник, Григорій Тарасевич, Арон Ржезніков, Борис Пилипенко тощо.

Дехто з художників займалися організацією охорони пам'яток мистецтва й старовини. Наприклад, Борис Пилипенко та Леонід Митькевич брали участь у піднесенні історико-краєзнавчих досліджень регіону. До Чернігівського наукового товариства входили Борис Луговський, Георгій Нерода, Михайло Жук, Пилип Чирко, Андрій Петусь.

Андрій Петусь народився в селищі Березна Чернігівської губернії. Юність художника припала на зламі XIX – XX століття. З 1904 – 1913 роки він був помічником майстра в артілі художників-іконописців. Згодом він вступив до Київського художнього училища на відділення живопису, де були його викладачами Микола Пимоненко, Володимир Менк, Федір Кричевський. Митець багато працював у живописі та графіці. Композиції свої втілював у різноманітних жанрах — портретах, пейзажах, натюрмортах, використовуючи багато технік, зокрема акварель і пастель, сангіну і вугілля. Його твори пройняті світлим сприйняттям довколишнього світу. Продовжуючи і розвиваючи кращі реалістичні традиції класичного напрямку, він завжди прагнув відтворити духовний світ людини. У пейзажних творах художника спостерігається яскрава і барвиста гама.

У кінці 20-х років XX століття відбулася ліквідація політики «українізації» та її наслідків, через це в українському мистецтві виникла зміна акцентів. Саме в цей період поступово припиняють існування та свою діяльність усілякі об'єднання художників, а чин митців віднині мусив відповідати тим вимогам, які трактував єдиний творчий метод соціалістичного реалізму. Якщо хтось не в змозі був вписатися в цю систему, за міркуваннями радянських ідеологів, то гальмували цей процес утворення «федерації культур». Відносно до таких митців розповсюджувалася практика фізичного і морального тиску, тобто їх могли позбавити прав на свободу творчості.

Починаючи з тридцятих років двадцятого століття, мистецтво було зорієнтовано на засвоєння канонів соцреалізму. Проте навіть у таких складних обставинах митці експериментували у царині стилістики. Привертають увагу виконавською майстерністю, поетичністю образів твори чернігівських

художників — А. Ржезнікова, П. Чирка, О. Антіоха-Вербицького та багатьох інших. Саме в цих роках почалася так звана «чистка» серед митців. У Чернігівській філії Асоціації художників Червоної України (АХЧУ) з тринадцяти художників залишилося лише сім. Пощастило Андрію Петусю, він ледве зміг уникнути репресії через розгляд його справи «Спілки визволення України». Марко Вайнштейн був вимушений у 1931 році виїхати за межі Чернігова через переслідування. Також проблеми з репресивними органами з'явилися у Степана Гапєєва та Леоніда Митькевича. Утисків зазнали Георгій Петраш, Микола Касперович, Борис Луговський та Борис Пилипенко.

Після Другої світової війни чернігівські митці присвячували свої твори мирному будівництву, трудовим звершенням та відображенню краси та величі рідної природи. Великий вклад у післявоєнну добу внесли художники-фронтовики А. Мордовець «Чернігів будується» (іл.4) та А. Шкурко «Хлібороби» (іл.5). Вони перші, хто привіз свої роботи до Чернігова після війни.

Андрій Мордовець один з найдосвідченіших художників Чернігівщини. Він яскравий представник школи реалізму, який належить до плеяди тих, хто формував та створював умови для розвитку місцевої школи живопису. Його творчість вносить і поновлює історію українського реалістичного образотворчого мистецтва. Майбутній митець народився на Сумщині у 1918 році. Андрій Микитович з самого дитинства мріяв стати художником. Навчався у Харківському художньому училищі, а потім набував основу малюнка і живопису у майстерні В. Корбинського. Після закінчення навчання почалася війна, і він був змушений обороняти свою землю, але про свій талант в мистецтві він не забуває. У нього збереглися начерки та малюнки того часу. У 1953 році приїхав у Чернігів. Тут художник дуже багато працював та зарекомендував себе як талановитий живописець і завжди приймав участь у обласних та республіканських виставках. Після покращення своїх навичок у реалістичному мистецтві, митець створює свою, художню мову, яка була характерна лише для нього.

У творчому доробку Андрія Мордовця переважає пейзажний жанр. Його краєвиди відтворюють чарівні куточки Чернігівщини в різні пори року. Особливо йому вдається зобразити історичну архітектуру Чернігова в оточенні природи. Мотиви майстра наповнені ліричним настроєм, особливістю краси та роздумами.

Також після війни працював відомий архітектор, художник та краєзнавець Андрій Карнабед, який народився 14 жовтня 1927 року у Чернігові. З раннього дитинства обожнював малювати та вивчати стародавню архітектуру Чернігівського краю. Згодом вступив до Київського інженерно-будівельного інституту на архітектурний факультет. По закінченню повернувся до рідного міста та у 1954 році він почав відновлювати та розвивати місто після війни. У 1966 він заснував Чернігівську міську організацію Українського товариства охорони історії культури та став його першим головою. А у 1967 році створив Чернігівський державний архітектурно-історичний заповідник та став зберігачем різноманітних фондів. В його колекції зберігається архітектурна графіка, плінфа, цегла, кахлі, різьблення, ікони, живопис, вишивки та ткацтво, знахідки архітектури. Митець був багатосторонньою натурою, адже мав талант не тільки чудового архітектора, а й був неперевершеним майстром пейзажного живопису. У нього налічувалася багата кількість живописних творів, начерків, які були виконані різноманітними техніками, а саме кольоровими олівцями, пастеллю, сангіною, акварельними фарбами тощо. В його роботах головне місце переважно посідав архітектурний пейзажний жанр. У своїй роботі «Дорога до храму» він зобразив зимовий пейзаж в центрі якого красується П'ятницька церква. З обох боків її оточують ялинки, яких під грудями снігу майже не видно, а між ними протоптана дорога, яка веде безпосередньо до храму. Робота виповнена у холодній гамі. По середині нижнього краю є підпис, який написаний великими червоними літерами «ДОРОГА ДО ХРАМУ». За своє життя у майстра було всього-на-всього дві виставки. Перша у 1978 році під назвою «Творчість архітектора А. А. Карнабеда», яка проходила у Чернігівському державному

архітектурно-історичному заповіднику» та друга — «До 70-річчя А. Карнабеда», котра проходила у Чернігівському обласному художньому музеї імені Галагана. Але попри це він зробив вагомий внесок у мистецтво Чернігівщини. Помер художник 29 березня 2005 року.

У другій половині ХХ століття в Україні набуває актуальності проблема розвитку регіональних мистецьких шкіл. Безпосередньо Чернігівська школа відрізнялася від інших шкіл стильовим розмаїттям, специфікою колориту та досконалістю рисунка. Наївне мистецтво О. Потапенка, абстракції Є. Кріпа, Т. Дєдової та реалістичне спрямування творчості В. Ємця, Л. Заборовського, В. Наталушка, М. Гайдука та інших митців свідчить про активні пошуки особистої формули світовідтворення, а отже про живу енергію мистецького середовища Чернігівського краю.

Ємець В. В. народився у Чернігові 1938 року. Коли невдовзі спіткала війна він з родиною переїхав до села Довжик, що на Чернігівщині. У 1956-му році за порадою брата він їде до Молдови та вступає у Кишинівське художнє училище. Кишинів — гарне місто, і викладачі пропонували Володимирі змальовувати його, але його тягнуло за місто. Одного разу в осінній вечір він побачив неймовірну красу — багряно-фіолетові кольори виноградників і йому захотілося це зафіксувати й миттєво зробив начерки. Це були перші юнацькі роки входження у світ мистецтва. Сприяв цьому і живописний факультет Київського художнього інституту. Після навчання митець повернувся до рідного міста і вперше взяв участь у Всеукраїнській виставці з твором «Рідне». Головним мотивом картини є незрівнянна краса чарівного Деснянського краю. Сама Десна з розлитими повінню водами у травні, а на луках пасеться кобила з лошам. Робота була написана на одному подиху. Саме ця картина відіграла важливу роль у житті живописця: за неї він отримав заохочувальну премію, а наступного року вже став членом Спілки художників України. І після цього почали говорити про творчість майстра. У свої 32 роки він створив цілу епопею деснянських краєвидів. В основу своїх творів він заклав спогади

дитинства. Ніби продовження цієї теми у 1972 році з'являється картина «Маленький мрійник» (іл.6). Вона має таку назву через те, що митець у своєму дитинстві постійно мріяв про своє майбутнє. У цій роботі він висвітлює свої почуття до навколишнього світу. Він здобув великий резонанс у той час.

Ємцеві був до душі ранній Тичина, все, що він тоді писав виходило з утаємниченого краю деснянських вод. Тичинине слово вразило художника до глибини душі і у 1982 році він вирішує створити картину «Вірші. Павло Тичина» (іл.7). Твір майстра став своєрідним поетично-мистецьким символом української мрії. Його роботи наповнені блакиттю та сонячними мріями. Саме у цьому ряді стоять картини митця «Серпень» (іл.8), «Хата мого дитинства» (іл.9), «Десна. Молодий місяць» (іл.10), «Сніг тане» (іл.11), «Пора сінокосу» (іл.12), «Туман над Сновом» (іл.13) і найвиразніша «Вечір в Боромиках» (іл.14).

Пройнявшись долею рідної землі, спілкуючись з природою, Володимир Ємець відкриває у своїй творчості, що мистецтво краєвидів це не просто зображення природи, а своєрідна вигадка митця про природу. Його позиція у мистецтві перегукується з думками земляка-сіверянина Миколи Ге: «Зображуйте в пам'яті. Не копіюйте видиме. Кожного разу коли малюєте частку чогось, малюйте її, відступивши від цілого» [24, с.140].

Згодом В. Ємця обирали директором фонду, головою Чернігівської обласної організації Співки художників України, і цей час можна вважати періодом тодішнього встановлення цієї громадської організації: збудовано майстерні, виставковий зал. Призначали директором Чернігівського художнього музею — і про цей заклад заговорили по всій Україні. Від дуже багато вклав у пейзажний живопис на теренах Чернігова. Помер 5 листопада 2019 року.

Слід зазначити, що великий вклад у мистецтво пейзажного жанру зробили Леонід Заборовський та Володимир Наталушко. Для Л. Заборовського

колорит Чернігівської області зумовив чисті яскраві фарби для його полотен. Сміливий живопис художника лаконічними, але неймовірними живописними прийомами передає жар природи та спекотне повітря, яке розпечене сонцем. Весь його мистецьких шлях можна назвати «колір життя». Такі роботи як «Літня спека», «У садибі І. Рєпіна», «Виноградники» та ін., в яких можна відчутти темперамент майстра, експресію мазка та звучність фарб. Творчість митця своїми витокami приходить до творчості народного художника України В. Д. Бернадського, який також родом з Чернігівщини. Леонід Заборовський працює в декількох жанрах, але провідну роль все ж таки відіграє пейзажний жанр. Наприклад герої його картин «Ранкова тиша» (іл.15) і «Вечір» (іл.16) існують у нерозривному зв'язку з природним циклом. Робота «Портрет на пленері» (іл.17) ще одне підтвердження того, наскільки органічно в мистецтві художника навколишнє середовище взаємодіє з моделлю: дівчина немовби розчиняється у природі, навіть її буси та сережки легко сплутати з соковитими вишнями. По картинах Л. Заборовського можна простежити послідовність, з якою змінюється зображуваний мотив. В картині «Мис Чагани» (іл.18) майстер різноспрямованими фактурними мазками створює відчуття польоту чайок, трави, що коливається у ширяючих хмарах. Тут чітко можна побачити безпосередню близькість до натури. «Річка Рисниця» (іл.19) — ця картину взагалі написана на одному диханні з природою, де майстер сміливо й конструктивно ліпить форми та інтуїтивно відчуває природний ритм. А ось в роботі «Холодні далі» (іл.20) художник все будує полотно з окремих колірних плям: великий спокій поля, що колоситься, підкреслено повторюваними горизонтальними лініями, що створює заспокоєний настрій всього полотна. Також лініями декількох планів написані картини «Седнівські пагорби» (іл.21), «Слобожанські далі» (іл.22). Виразність лаконічної форми і силуетної лінії властиві живопису митця краще всього можна побачити та оцінити в роботах «На світанку» (іл.23) і «До заходу сонця» (іл.24). Велике полотно «Сонячний Снов» (іл.25) показує всю силу майстерності й характерний підхід художника. Розмах живопису, дзеркально побудована композиція й динамічно

направлений рух погляду в далечінь викликають у пам'яті грандіозне «Озеро. Русь» І. Левітана. (іл.26) Треба зазначити, що Л. Заборовський в цілому близький до школи руського пейзажу, яка йде від І. Левітана через живопис К. Коровіна, М. Кримова і К. Юона. Його роботи «Зима» (іл.27) і «Буде дощ» (іл.28) чітко слідує цієї традиції. Живопис Леоніда Заборовського доводять просту істину: художник досягає найбільшої виразності лаконічними в тому випадку, коли за його спиною серйозна школа академічної підготовки. Саме майстерність, тобто досконале володіння усіма навичками живопису, забезпечує легкий шлях у пошуках індивідуального почерку. Сміливість і віртуозність з якою працює Заборовський, прийшли як результат багаторічної праці і прагнення до вдосконалення у живописі.

На зламі ХХ – ХХІ століття працював Олексій Какало. Дитинство майбутнього художника припало на важкі воєнні і післявоєнні роки. Незважаючи на це, його тягнуло до творчості і вперше він спробував малювати на печі. Але не одразу життя вивело його на шлях творчості. Спочатку він навчався у залізничному училищі, потім служив в армії, а після служби вступив до Київського художнього інституту. Його викладачами були народні художники СРСР та України Віктор Пузирков, Петро Басанець, Карпо Трохименко. Митець пробував себе у різні стилях живопису. Але найкраще вдавалися у нього портрети та пейзажі. Олексій Какало створював картини, наповнені яскравими образами. І завдяки такій прискіпливій увазі саме емоційних переживань, мінливості світу, які фарбами лягали на полотно, його роботи ставали переконливими у своїй правдивості та запам'ятовувалися. Художника приваблювали пейзажі, а особливо весна — відродження природи від зимового сну з її різко мінливою погодою, чистим аж до прозорості повітрям. Зокрема «Весна іде», «Чернігівська весна» тощо. А однією з найкращих робіт майстра вважається картина «Спадщина», яка була написана у 1987 році і була представлена на художній виставці Всесвітнього форуму українців, де викликала загальне захоплення. Милуючись картинами Олексія

Какала, закрадається думка, що написані вони легко, невимушено. Але це не так, бо за кожною його картин стоїть ретельна робота, точність пензля майстра.

У ХХІ столітті пейзажний живопис розвивають молоді художники такі як Д. Бугров, Р. Найдьон, М. Рибіна-Ткач, І. Субботенко та інші.

Найдьон Роман — чернігівський художник. Малювати у нього виходило з дитинства та й вирішив він, що має талант, але навчатися пішов, коли митцю було 22 роки в студію образотворчого мистецтва. Після того, як позаймався малювання, почав писати самостійно. І вже на восьмий – дев'ятий рік почалися перші спроби подавати свої роботи до виставкової зали. Через п'ять років здобув певний досвід з виставкової діяльності та почав задумуватися до вступу у Спілку художників і у 2017 році все ж таки вступив. Концепція його виставкових робіт — від реалізму до імпресіонізму. Сам художник позиціонує себе як імпресіоніст-абстракціоніст. Початковий етап у написанні робіт Романа був більш реалістичний, але останнім часом він почав розширювати свої рамки у мистецтві і почав більше експериментувати. Також митець полюбляє виходити на пленери і писати неперевершену красу міста. В своїх роботах від передає свій настрій, погляд та шматочок своєї душі.

Ще один з таких талановитих молодих художників Чернігова — Денис Бугров. Сучасний художник-реаліст, який народився в Томську. Коли був маленький, переїхав з сім'єю до Чернігова. Навчався спочатку у середній та художній школі, а по закінченню поїхав до Одеси і вступив до Одеського художнього училища ім. Грекова. Відучившись, він повернувся до Чернігова. Зараз митця можна часто зустріти на вулицях Чернігова, адже він полюбляє виходити на пленери та писати міські пейзажі. Д. Бугрова називають чернігівським Далі, через те, що має такі ж вуса, як і у Сальвадора.

Денис доволі неординарна особистість і дуже глибока. Він зіткнувся з безліччю художників-реалістів, але в першу чергу це І. Левітан, С. Щедрін, І.

Шишкін, В. Поленов, О. Саврасов та інші. Ці автори вразили художника до глибини душі та безумовно вплинули на його вибір майбутньої професії. Він слідує їх прикладу і намагається зробити великий вклад у мистецтво. Своїми роботами майстер надихає та насолоджує погляд глядача. Всі його картини народжуються під відкритим небом. Незважаючи на погоду, він завжди виходить на пленер задля написання роботи з натури. Також у нього був перший досвід екстремального пленеру, коли під час нього почалася буря.

Висновки до розділу 2

В ході роботи над другим розділом було вивчено розвиток пейзажного жанру на теренах Чернігова. Було виявлено, що у XIX столітті була схильність художників до станкового живопису, в якому були чітко виражені реалістичні передання дійсності. Тобто художники намагалися створювати картини на тему української історії. Вони прагнули збудити історичну пам'ять та затвердити думку про цінність та злочинність історії. В творах ця тематика розкриває важливу проблематику сучасності, долю країни та народу. Саме у другій половині XIX – на початку XX століть на Чернігівщині провідну роль відігравав саме історичний жанр. Писали історичні пейзажі такі художники, як С. Бутник, І. Рашевський, П. Циганко, Г. Коваленко, І. Бутник, М. Жук, М. Тарловський, М. Рубан тощо.

На початку XX століття у культурно-мистецькому житті Чернігова вагому роль відігравали товариства «Громада» та «Просвіта», членами яких були в тому числі художники. Михайло Жук очолював товариство «Просвіта», завдяки якому було організовано різноманітні художні виставки. З метою більшого висвітлення мистецтва та об'єднання митців на Чернігівщині, за ініціативою М. Тарловського було утворене Чернігівське товариство

художників. А вже у 1917 році була організована мистецька студія для підвищення кваліфікації.

Слід підкреслити, що революційні події, які відбувалися у 1917-1918 роках, вплинули на зміну соціально-політичного устрою. Саме вони розкривали нові лінії розвитку культури та мистецтва на теренах Чернігова. Перед майстрами з'явилися нові завдання — пропагувати мистецтво в масах. Радянська влада приклала багато зусиль, задля поступового контролю діяльності художників. У 1920-х роках на Чернігівщині творили відомі митці М. Жук, В. Зенченко, М. Левицький, С. Бутник, Г. Тарасевич, А. Ржезніков, Б. Пилипенко. В кінці 20-х років ХХ століття в українському мистецтві виникла зміна акцентів через чин ліквідації українізації та її наслідків. Саме в цей період свою діяльність поступово припиняють усілякі об'єднання художників.

Починаючи з 1930-х років, відбулося завоювання канонів соцреалізму. Привертають увагу високою майстерністю такі художники, як А. Ржезніков, П. Чирко, О. Антіоха-Вербицький тощо. Якраз протягом цих років почалася зачистка серед митців. Багато художників потрапили під цю деспотичну тиранію. Утисків зазнали Георгій Петраш, Микола Касперович, Борис Луговський та Борис Пилипенко.

Розвитком пейзажного живопису після Другої Світової війни слугували полотна художників, на яких відображалася відбудова міста. Саме в цю добу великий внесок зробили Анатолій Шкурко та Андрій Мордовець, які одразу після війни ввезли свої роботи до Чернігова. На сьогодні їх вважають одними з своєрідних основоположників Чернігівської школи живопису другої половини ХХ століття

У другій половині ХХ століття почала свій розвиток мистецька Чернігівська школа, яка відрізнялася від інших своїм стильовим розмаїттям, специфікою колориту та досконалістю рисунка. Саме в цей час набуло реалістичне спрямування В. Ємця, Л. Заборовського, В. Наталушко тощо, яке

свідчить про активні пошуки особистої формули світовідтворення на полотнах художників.

Також було досліджено більш детально творчість художника Леоніда Заборовського. Слід зазначити, що він зробив не абиякий вклад у розвиток пейзажного мистецтва. Живопис лаконічний, сміливий, в ньому можна відчутти експресію мазка. Його роботи наповнені душею, ексцентричною кольоровою гамою.

Розглядавши творчість мало відомих художників ХХІ століття було відчуття неперевершеності. Наприклад, митець Денис Бугров майстерно відображає красу рідного міста на своєму полотні з натури. Вразило те, що в будь-яку пору року та, неважливо які погодні умови на вулиці, він завжди виходить на пленер і буває так, що розмір його полотна перевищує два метри.

Також слід відмітити сучасного майстра пленеру Романа Найдьона, який не так давно почав виставляти свої роботи. На початку своєї творчості працював у більш реалістичній тематиці, а згодом почав експериментувати над стилями і перейшов від реалізму до імпресіоністичної манери, а також винайшов для себе чудовий стиль — абстракцію.

РОЗДІЛ 3. ТВОРЧІ ДОРОБКИ ХУДОЖНИКІВ-ПЕЙЗАЖИСТІВ ЧЕРНІГІВЩИНИ

3.1. Творчість Шкурко А. Н.

Шкурко Анатолій Никифорович — це один з найсвідоміших та найстаріших майстрів живопису на теренах Чернігівщини. Він відноситься до тих художників, які через суворі роки Великої Вітчизняної Війни прийшли у мистецтво. Народний художник України, член Національної спілки України, Лауреат обласної премії ім. М. Коцюбинського — все це відноситься до чернігівського митця.

Художник Анатолій Шкурко народився 29 жовтня 1924 року у селі Смолин, що на Чернігівщині. Він майже все своє життя пов'язав з Черніговом. У 1929 році його родина була змушена переїхати до Чернігова у зв'язку з колективізацією. Оселились вони біля Валу (Дитинець) де пройшло дитинство Анатолія. Мальовничі краєвиди міста стали темою його творів. У 1939 р. Шкурко вступає до Харківського художнього училища, але навчання завадила Друга світова війна, та замість пензля до рук він бере зброю і йде добровольцем на фронт.

У творчому доробку митця особливе місце посідають фронтові замальовки. У своєму похідному блокноті художник втілює в образах героїв єдність людей, показав духовну атмосферу героїчних кроків війни. Він навіть брав участь у фронтових виставках. Служив боєць у сто одинадцятому стрілецькому полку першого білоруського фронту, та з тяжкими боями дійшов до Берліна. У травні 1945 року залишив на Рейхстагу свій автограф.

По війні Анатолій Шкурко стає студентом Ленінградського інституту живопису імені Рєпіна, колишньої імператорської академії мистецтв, але

зв'язків з рідним краєм не покидає. Згодом він пробує свої сили у різноманітних жанрах.

Краса рідного міста, його героїчна історія, безцінні архітектурні пам'ятки і захоплююча романтичність, джерело постійних спостережень, глибоких роздумів і творчого натхнення художників — Анатолій Шкурко визнаний майстер міського пейзажу. Зі слів Романа Найдьона (чернігівський художник) — «На мій погляд — це один з найкращих пейзажистів живопису Чернігівщини. Яскравий, цікавий, самобутній» [45].

Коли знайомишся з творами митця, відчуваєш його мрії і сподівання, виникає бажання пройтися тими стежками, які він побачив і переніс на свої полотна. Талант пейзажиста особливо розкривається у зображенні Седнівських краєвидів. Художник передає неповторну красу цієї улюбленої художниками локації. У 1952 році він вперше відвідав Седнів. Містечко настільки йому сподобалось, що неодноразово їздив туди на пленери. І коли у Спілці художників повстало питання про створення будинку творчості, він запропонував і відстоював побудови саме цього будинку у місті Седнів. Митець навіть був куратором і брав на себе при будівництві майстерень обов'язки господарника.

Після того як Анатолій відвідав Седнів, він цілковито вирішив виявити власну пластичну форму для своїх картин. Протягом 60-х років автор створив більше десяти етюдів та пейзажних полотен на тематику седнівського краєвиду. У 1960 році стає членом спілки художників УРСР.

Анатолій Шкурко активний учасник образотворчих виставок. Він продовжував працювати аж до самої смерті. Митець завжди казав: «Праця і тільки праця. Це моя життєва філософія» [4]. Віктор Трубченінов висловлювався про Анатолія так: «Він дуже азартна людина, ставив перед собою завдання, які для нього не характерні. Тобто він написав серію портретів, які для нього не були характерні, але він написав» [4].

Писати такі різнопланові самобутні картини може лише талановитий художник, для якого джерелом творчості є саме життя.

Різні роки, різні теми і образи, різний художник, але всі роботи пронизані душею автора. Скільки всього робіт написав Анатолій Никифорович — сказати не може і улюблених теж не виділяє. Для нього картини як діти, всі любить однаково. Художник життєрадісний і с почуттям гумору.

У майстерні художника зберігається художнє панно на якому можна побачити фігуру Миколи Васильовича Гоголя (Іл.29), який слухає як грає бандурист. Ця робота черговий варіант дипломної роботи митця. Перший варіант залишився в академії мистецтв — інститут імені Рєпіна. Митець розповідав: «Коли я захистив диплом, то приїхав до Чернігова з другом. Тут ми писали етюди. У мене весь час у голові кружляла думка, та, що я побавив недоліки в роботі. Те що ти побачив, це одне, а вирішити як? Яким чином? Адже у нас одна площина, це ж не роман, де 100 сторінок, а одна сторінка. Треба добрі зусилля. Таким чином я натягнув полотно на підрамник і приступив до цієї роботи вже по-новому» [5]. На питання, а чому саме Гоголь? Він відповів — «Гоголь любив ходити по ярмарках, слухати народні пісні. Це документально. Коли письменник почув що десь бандура грає і бандурист спіє, то попросив дозволу, йому дозволили і ослінчик винесли, він і сів. Микола Васильович так заслухався, що не дивився на бандуриста, а поринув у свої думки. Сам образ писав з великого обсягу матеріалів, по крупичцях, тобто фотографія в одному ракурсі, а мені потрібно в іншому, потім шукав людину для натури також зросту як і Гоголь. У академії було легше знайти такого чоловіка, а ось в Чернігові потрібно було прикласти усі зусилля для пошуку. Шукав людей на базарі. Раніше базари не були так професійно облаштовані як зараз, деякі містяни були на підводах, а деякі з різних місць» [5]. Цю роботу художник писав з 1970 року до самого дня смерті. Він постійно на неї дивився та шукав якісь прогалини, намагавшись їх позбутися.

Анатолій Шкурко видатний майстер пейзажу у Чернігові. Особливістю його пейзажних творів є присутність людини. Як сказав митець «Вийшов на двір і побачив пейзаж, а потім взяв і його написав. Треба дивитися в упор і не копіювати, адже природу неможливо скопіювати, її потрібно через себе пропускати» [29, с. 102]. Улюблена пора року художника — осінь. Осіннього пейзажу у нього багато. Також в його картинах посідають місце пейзажі з квітами. Пейзажний жанр для митця є школою майстерності і джерелом свіжих вражень та нових тем і образів.

Міські пейзажі художника окреслюють характер його палітри та головні ризи стилістики, відображаючи особисту причетність до всього, що він зображує. У живописця є багато робіт в стилі соцреалізму.

Анатолій Никифорович пройшов нелегкий життєвий і творчий шлях, але завдяки наполегливій праці він став істинно народним художником і зайняв почесне місце серед знаних майстрів українського образотворчого мистецтва. За все своє життя майстер багато разів приймав участь у всеукраїнських та закордонних виставках. Кожна його виставкова робота стає відкриттям для знавців мистецтва. Багато робіт знаходиться закордоном у приватних колекціях Канади, Німеччини, Білорусії, США, Бельгії та Голландії.

3.2. Творчий шлях Наталушко В. А.

Наталушко Володимир Анатольович народився у 1971 році в місті Чернігові. Шлях майбутнього художника почався з дитинства. Батько побачив як він малював та й запропонував сину піти до художньої школи. Згодом він продовжив навчання по художньому напрямку і поступив до Пензенського художнього училища ім. К. Савицького. У художньому училищі йому найбільш запам'ятався перехід від акварелі до олійних фарб, що було не так вже й легко, але необхідно. Після закінчення училища вступив до

Всеросійської академії живопису, скульптури і архітектури у Москві на спеціальність «Станковий живопис». Його викладачами були О. Шилов та І. Глазунов. Відучившись, у 1997 році повернувся до рідного міста, де продовжив удосконалювати свої знання, які набув за той час поки навчався. Саме у Чернігові у нього почалися перші професійні досягнення та успіхи. У 2008 році вступив до Спілки художників України, а сьогодні його картини зберігаються в різних приватних колекціях не лише в Україні, а й Польщі, Німеччині, Франції та США. Нині митець передає свої знання та майстерність учням у Дитячій художній школі і намагається донести кожному з них головний постулат будь-якої творчості, адже талант дає тільки старт, а інші досягнення створюються наполегливою працею та самовдосконаленням.

Митець у захваті від написання природи з натури, йому це до вподоби, тому він позиціонує себе як художник-плереріст. Він завжди ходить на плерери та намагається відтворити певну реальність яка є, але звичайно зі своєю переробкою, тому що ніяка фотографія не може замінити картини, так як там немає емоцій. Одна з основних тем робіт — це живопис на плерері. Живописець дуже багато працює над написанням картини з натури, адже це безпосередній контакт з природою. Якщо подивитися на те, як працює художник над своїми картинами, то можна побачити, що це не чистий реалізм, як наприклад у Шкурко А. Н. чи Ємця В. В., а присутній і імпресіонізм.

Перша персональна виставка пройшла в художньому музеї рідного міста, а згодом їх було десять: «Краса й вічність», «На схилах святих гір», «Портрет без ретуші», «Як тебе не любити» та інші.

У 2016 році Володимир Наталушко презентував свою виставку під назвою «Береги» (іл.30-32). На цій виставці автор увіковічив багато архітектурних пам'яток, а саме Чернігівські церкви та собори, серед яких зображення Спаського собору, Іллінської церкви, Троїцького кафедрального собору. Також можна побачити на його полотнах парки, широкі береги річки Десни, які виходять дуже реалістичними. Кожна його картина пронизана

легкими відчуттями позитивом, натуральністю і піднесенням. У майстра навіть є роботи, які не зважаючи на розмір він малював кілька років, увесь час доповнював та вдосконалював образи. Яскрава палітра кольорів, точність пензля і майстерність автора синтезують враження, що з полотен віє теплотою, незалежно від пори року сюжету, а храми домінують у сюжетних лініях. Головною метою прагнення художника є відображення настрою місця, часу, пори року та, певно, і свого власного. Його мистецтво тихе й задумливе, для якого характерна правильна композиційна вибудованість.

На написання картин митцю дає насагу рідне місто та його незабутні краєвиди та величні храми які віддзеркалюють історію нашого краю, від котрих віє спокоєм та таємничістю. Майстер прагне донести до мешканців Чернігова та туристів красу нашого міста та блискучий ландшафт, а також неперевершені почуття, щоб назавжди зберегти неповторні моменти життя і поділитися ними з оточуючими.

При перегляді робіт майстра зникає відчуття того, що храми написані — на полотнах вони виглядають реальними. Знайомі багатьом прекрасні краєвиди Чернігова, які написані художником, пробуджують тільки позитивні емоції та зупиняютьплинність буття. Вони ніби переносять назад, у минуле, допомагаючи кожному поринути у свої потаємні спогади — дитинство, дружні бесіди, романтичні зустрічі. Роботи митця, в яких уміння відтворювати пересновується з задумливою чуттєвістю, які нікого не повинні залишити байдужими.

3.3. Творчий доробок Койдан Людмили

Людмила Койдан навчаючись на графічному Факультеті Київського художнього інституту винайшла для себе чудову техніку — акварелі. Вже близько двадцяти років, як чернігівська художниця постійно вдосконалює

свою майстерність. Її неперевершено тонесеньке відчуття краси в усіх її проявах, любов до природи, до своєї землі, її історичного минулого постійно надихає майстриню на створення все нових робіт, її акварелі відзначаються свіжістю, гармонійним поєднанням кольорів, широким діапазоном тональних градацій. Часто вона працює по вологій основі, коли контури втрачають чіткість, стають непевними, що надає роботам особливого шарму і якоїсь загадковості, яка водночас вимагає незвичайної вправності та точності нанесення мазка і вдається далеко не кожному художникові.

У творчому доробку Людмили Койдан переважають пейзажі, її краєвиди зображують мальовничі куточки Чернігівських земель в різні пори року, в різний час доби «Ранок на Сновом» (іл.33), «Тендітна осінь» (іл.34), «Вечірня тиша» (іл.35), «Відлига» (іл.36), «Настрій» (іл.37), «На Десні» (іл.38), «Седнівська осінь» (іл.39), «Пробудження» (іл.40) та інші. Лаконічні узагальнені назви творів, що символізують часом досить широкі поняття, розкриваються через конкретні, реальні мотиви з певним ліричним настроєм — захоплення чи сумовиті роздуми. З передачею настрою тісно пов'язується і колірна гама творів: сірі, темні тони різних відтінків переважають у краєвидах з дощем, а теплі, вохристі — в зображенні сонячного дня.

Мотив акварелі «Місячна ніч» (іл.41) дуже цікавий. Широке поле з сніговими заметами, голі зимові дерева та невеликі кущі, що ледь виглядають з-під снігу. При всій простоті він сприймається епічно. Тональні переходи від сріблясто-сірих до насичених синіх створюють враження чистоти і свіжості. Компактними колірними плямами з поєднанням світлий і темних зелених тонів формують крони дерев і виявляється глибина простору в роботі «За Десною» (іл.42).

Порівнюючи роботи Людмили Койдан різних років, можна зауважити, як зростає її майстерність. Художниця добре володіє технікою акварелі, вона експериментує, прагне зробити виразнішою композицію, шукає нові засоби

передачі світлового простору. Композиція ускладнюється, а разом з тим стає лаконічнішою.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було розглянуто творчість Шкурко Анатолія, Наталушко Володимира та Койдан Людмили. Художники мають свою індивідуальну манеру зображування пейзажного жанру на полотні. Шкурко А. Н. відноситься до реалістичної школи. Він визнаний майстер сільського і міського пейзажу. Саме його рідний край надихав на написання картин. Розкриття таланту пейзажиста відображено у краєвидах Седніва. Взагалі, тема Седнівського пейзажу для художника була ключовою у 60-х роках ХХ століття, адже він неодноразово приїздив на пленери та посвятив цьому неперевершеному місцю більше 10-ти своїх етюдів та пейзажних полотен. Своєрідністю його пейзажних творів являється наявність людини. Пейзажі рідного міста художника характеризують його головні риси стилістичного відображення палітри. Безліч своїх робіт писав у соцреалізмі. Життя Анатолія було продуктивним, він був активним учасником різноманітних виставок та наполегливо працював аж до самої смерті. Його виставкові роботи стають для мистецтвознавців справжнім відкриттям. Він став відомий не тільки в Україні, а ще й у багатьох країнах світу. Його роботи зберігаються у приватних колекціях Канади, Німеччини, Білорусі, США, Бельгії та Голландії.

При дослідженні творчості Наталушко В. А. було виявлено розвиток мистецького шляху художника. Малював він ще з дитинства та згодом став учнем художнього училища імені К. Савицького у місті Пенза. Саме тут він перейшов з акварельних до олійних фарб. Так, це не легко, але було необхідно. По закінченню училища він навчався у Всеросійській академії живопису, скульптури та архітектури, яка знаходилася у Москві, на спеціальності «Станковий живопис». Після того, як повернувся у рідний Чернігів він

вдосконалював свої набуті знання. Через те, що він старанно працював, зміг у 2008 році вступити до Спілки художників України. Митець захоплюється пейзажами Чернігівського краю та обожнює виходити на пленери та відтворювати красу міста на полотні. Живопис на пленері — це одна з основних тем художника. Він працює в своїй імпресіоністичній манері виконання та обов'язково вкладає в свою роботу частинку своєї душі. Окремою частиною його життя посідає виставкова діяльність. За плечима майстра з десятків виставок і це тільки початок. Кожна його робота складається з яскравої палітри кольорів, які пронизані легкими відчуттями позитиву. Надихається він рідним містом та його неймовірними краєвидами. Своєю творчістю майстер прагне через свої полотна донести до людства всю красу Чернігова, а також дивовижні відчуття, для того, щоб зберегти всі неповторні моменти життя. На сьогодні роботи В. А. Наталушко зберігаються у приватних колекціях не тільки України, а й у Польщі, Німеччині, Франції та США.

При вивченні творчого доробку Людмили Койдан вражає манера виконання та глибина робіт художниці. Працює вона в живописній техніці по вологій основі. Людмила навчилася цієї техніки на графічному Факультеті Київського художнього інституту. Для авторки характерний широкий діапазон щільності тонів та надзвичайна витонченість відтінків. У більшості її робіт переважає пейзаж з певним ліричним настроєм. У своїх роботах вона чудово передає колірну гаму. Цікаво те, що колірна гама залежить від погоди та навіть пори року. Якщо зображуються пейзажі з дощем, то переважають більш темні відтінки, а з сонячними — навпаки, яскраві, вохристі. Також в роботах майстерно вивчені переходи від світлих відтінків до темних. Якщо відстежити творчий шлях художниці, то можна побачити як зростає її майстерність. Вона дуже вміло володіє технікою акварелі, та створює неперевершеної краси живопис.

ВИСНОВКИ

Отже, проаналізувавши усі аспекти формування діяльності чернігівських художників-пейзажистів кінця XX – початку XXI століття можна з впевненістю сказати про те, що:

1. Аналіз літературних джерел показав, що діяльність чернігівських художників-пейзажистів кінця XX – початку XXI століття була недостатньо досліджена. Джерела не до кінця розкривають мистецький шлях діяча. Складність полягає в тому, що присутня нестача інформації, не гарантує повний аналіз появу та розквіту пейзажного живопису.

2. В ході вивчення та опрацювання джерел, отримані результати демонструють, що творчість чернігівських живописців повинна бути популяризована.

3. Чернігівщина за часів Київської Русі мала розквіт мистецтва та у XII ст. була відкрита перша художня школа. Згодом великого розвитку набув іконопис, а вже у XIX ст. завдяки Т. Г. Шевченко з'явився один з перших пейзажів, створених в Україні. І з цього часу пейзажний жанр почав активно розвиватися.

4. У Чернігові провідну роль у кінці XIX – початку XX століття відігравав історичний жанр. Іван Рашевський один з майстрів, який писав історичні пейзажі. Він з Чирко П. А., Жуком М. І., Зінченко В. М. та іншими приклали багато зусиль для розвитку пейзажного жанру. Після Другої Світової війни художники на полотнищах зображували відбудову міста. Одним із таких майстрів був Андрій Мордовець. Саме він з Анатолієм Шкурко зробили великий внесок для Чернігова, адже привезли у післявоєнне місто свої картини, а також вони вважаються основоположниками Чернігівської школи живопису кінця XX століття.

5. Розглянуті практики показують, що у половині ХХ століття накопичується реалістичне прагнення колориту та досконалість рисунка у таких майстрів як В. Ємець, Л. Заборовський, В. Наталушко, які свідчать про особистий стиль світовідтворення на полотнах художників. Вагомий внесок у пейзажний жанр на межі 1990-2000 років зробили Леонід Заборовський та Володимир Наталушко, адже вони відійшли від більш реалістичного зображення до імпресіоністичної манери виконання у своїх роботах. У кожного з художників індивідуальний стиль та погляд на написання пейзажу.

6. Проаналізована творчість менш відомих художників ХХІ столітті найбільше вразила діяльність Романа Найдьона. Наразі він є майстром сучасного пленеру. Він почав вчитися малювати, коли йому було 22 роки. На початку він виконував свої роботи у реалістичному стилі, а згодом почав експериментувати у своїх роботах з іншими стилями. До вподоби художнику прийшовся імпресіоністичний стиль та абстракціонізм. Ще одним з майстрів живопису на пленері є Денис Бугров. Він настільки зачарований у красу свого рідного міста, що виходить на пленери в будь-яку погоду. Його роботи наповнені ексцентричною кольоровою гамою.

7. Прослідкувавши творчість чернігівських пейзажистів можна стверджувати, що кожен майстер по своєму унікальний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адруг А. К. Біографічний довідник / упоряд. Адруг А. К. Чернігів : «Деснянська правда», 2001. С. 48.
2. Пейзаж. Настроение. Живопись. Владимир Наталушко / арт. менеджер Кравченко А., 2013. Арт - холл.
3. Архітектурна спадщина у творчості Андрія Карнабеда URL: <https://oldchernihiv.com/arhitekturna-spadshhyna-u-tvorchosti-andriya-karnabeda/>
4. Телеканал Новий Чернігів Анатолій Шкурко — Патріарх Чернігівського живопису URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4dXQikZLusw&t=1s>
5. Телеканал Новий Чернігів Анатолій Шкурко — Патріарх Чернігівського живопису URL: <https://www.youtube.com/watch?v=P46BOMOSJo0&t=8s>
6. Андрій Микитович Мордовець : кат. вист. / нац. спілк. худ. Укр; упоряд. Величко В. Чернігів, 2008. С. 40.
7. В. Наталушко Колір літа виставка в Одесі URL: <https://odessa-life.od.ua/article/cveta-leta-hudozhnik-iz-chernigova-privez-v-odessu-prirodnye-i-gorodskie-pejzazhi>
8. Виставка чернігівського художника Наталушко В. А. «Краса і вічність» URL: <http://www.pik.cn.ua/print/9143/>
9. Виставка художніх робіт Міщенка Феодосія Івановича URL : <http://newvv.net/culture/Culture/193295.html?language=ru>
10. Відкриття виставки пленерного живопису Чернігівських художників URL: https://m.gorod.cn.ua/news_89057.html
11. Віктор Онищенко відображає на полотні зруйнований Чернігів, 2022. URL: <https://suspilne.media/228094-u-cernigovi-pid-cas-vijni-hudoznik-pise-kartini-ruin-z-naturi/>
12. Володимир Ємець (до 75- річчя від дня народження) / центр. бібл. ім. М. Коцюбинського; уклад. Куннова О. В. / ред. Сурніна Г. П. Чернігів, 2013. С. 7. (Бібліографічна пам'ятка)

13. Глушкова Н. М. Історія української культури: консп. лекц., 2012. С. 150.
14. Дубиківська-Кальненко Л. П. Краєвиди в експедиціях Івана Гончара: Чернігів і Чернігівщина (1957-1959) : Історія України. Українознавство : історичні та філософські науки. Київ, 2017. Вип. 25. С. 125 – 135.
15. Ємець Володимир Володимирович «Енциклопедія сучасної України», 2009. Т. 9. С. 405.
16. Заборовский Леонид продюсерский центр Бойко, 2003. URL: <http://artboyko.com/artist/ZLA;all>
17. Зорко А. Методичні засади роботи над пейзажним етюдом. Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури. Вісник ХДАДМ, № 4, 2011. с.120.
18. Живопис. Графіка / Євген Кріп : збірник статей / Брей О., Сухова Т. Чернігів : Фенікс, 2019. С. 224
19. Живописні роботи Івана Рашевського URL: https://m.gorod.cn.ua/news_51804.html
20. Калібаба Д. Відомі діячі культури, науки, політики Чернігівщини, 1998. С. 74.
21. Карнабед Андрій Антонович Бібліографічний показник серія Історики та краєзнавці Чернігівщини, 2012. 73 с.
22. Картини народного художника України Ємця В. В. URL: <https://sorealizm.com.ua/gallery/artist/emets-vv-1938>
23. Каталог виставки картин Анатолія Шкурко у 2012 році. URL: [http://library2.stu.cn.ua/Files/downloads/Шкурко%202012%20\(каталог\).pdf](http://library2.stu.cn.ua/Files/downloads/Шкурко%202012%20(каталог).pdf)
24. Ключик С. Дві розповіді з життя митця, Чернігів, 2009. С. 133-142
25. Коваленко Н. П. Реалістичний пейзаж у творчості Івана Гончара. *Культурологічна думка*, Київ, 2021. № 19. С. 90 – 101.
26. Культура Київської Русі: живопис, мистецтво, музика, освіта та одяг URL: <https://histua.com/istoriya-ukraini/knyaya-doba/kultura-kivskoi-rusi>

27. Куценко П. І. І возрадується душа твоя / ред. Грищенко П. В., Чернігів, 2005. С. 115.
28. Леонид Заборовский / упоряд. Гудзе Е., Санкт-Петербург, 2009. Локус – Станди. С. 80.
29. Леп'явко С. А. Ілюстрована історія Чернігова / упоряд. Леп'явко С., Київ : Стилос, 2017. С. 224.
30. Лильо - Откович Зоряна Український пейзажний живопис ХІХ — початку ХХ сторіччя, Київ : Балтія – Друк, 2007. С. 119. URL: <https://knygy.com.ua/index.php?productID=9789668137358>
31. Лозовий В. М. Літопис доль та днів минулих / упоряд. Адруг – Дараган Г. Г., Горобець С. М., Курданов Л. М., Чернігів, 2005. С. 612.
32. Каталог Людмила Койдан. Акварель / ред. Марчевський М., Київ – Чернігів : ред. жур. «Образотворче мистецтво» НСХУ, 2004. С. 55.
33. Каталог Олексій Потапенко. Малярство / ред. Марчевський М., Київ – Чернігів : ред. жур. «Образотворче мистецтво» НСХУ, 2004. С. 47.
34. Мистецька колекція Чернігівського обласного художнього музею імені Григорія Галагана / ред. Ткач Ю., Пономаревська О., Манжай К., Бібік Н., Демченко С., Гриценко М., Ісаченко О., Курач С., Острякова О., Ральченко І., Шульга К., Шумська Н., Чернігів, 2019. С. 128
35. Народний художник України В. В. Ємець : офіц. веб-сайт. URL: <https://cn.suspilne.media/news/45736>
36. Національна спілка художників України, Чернігівська обласна спілка «Біографічний довідник», 2001. 15 с.
37. Нельговський Ю., Степовик Д., Членова Л. Українське мистецтво : від найдавніших часів до початку ХХ століття, Київ. 1976. С. 135.
38. Олег Володарський «Сповідь чернігівського художника Наталушко В. А.» URL: <https://n-v.com.ua/volodymyr-natalushko-duzhe-skromna-lyudyna-kotra-malyuye-krasyve-misto-malenkyj-raj-batkivshhynu-ukrayinu-video/>

- 39.Отрошко Л. Символічний образ України у пейзажному живописі XIX ст., 2014. № 4(53). С. 228 - 243
- 40.Пласт-арт «Виставка Володимира Наталушко» URL: https://m.gorod.cn.ua/news_98924.html
- 41.Персональна виставка Шкурко Анатолія URL: <http://prostir.museum/ua/post/40888>
- 42.Роботи художника Шкурко А. Н. URL: <https://euro-art.com.ua/ru/shop/author/shkurko-anatolij-vasilevich/>
- 43.Русов О. О. Історики та краєзнавці Чернігівщини / наук. ред. Коваленко О. Б., Чернігів, 2004. Вип. 2. С. 116. (Бібліографічний покажник)
- 44.Творчість О. Шовкуненка : кат. вист. / Херсон під. ред. Доценка А. В., Ваганова Н. Ф. Херсон : Наддніпряночка, 2018. С. 23.
- 45.Чернігівський художник Денис Бугров на пленері URL: <https://www.gorod.cn.ua/news/gorod-i-region/47288-chernigovskii-hudozhnik-denis-bugrov-tvorit-v-centre-goroda-fotofakt.html>
- 46.Чернігівські художники святкують перше 100-річчя творчої спілки. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/chernigivski-hudozhniki-vidsvyatkuvali-pershe-100-/>
- 47.Шумська Н. Буклет «На схилах святих гір», 2014. 4 с.

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

- Іл.1. Рашевський Іван «пейзаж з березами», <https://crafta.ua/lots/6537829315-rashevskiy-ivan-grigorevich-pyayzazh-1890g-bumaga-akvarel>
- Іл.2. Рашевський Іван «Німі свідки гетьманської слави» <https://www.0462.ua/news/3138721/garmati-na-valu-hto-ih-tudi-postaviv-i-naviso>
- Іл.3. Рашевський Іван «Серпень» https://uahistory.com/topics/famous_people/5357
- Іл.4. Мордовець Андрій «Чернігів будується» Національна спілка художників України. Чернігівська організація. Каталог виставки живопису Андрія Микитовича Мордовця, 2008 р. с. 4
- Іл.5. Шкурко Анатолій «Хлібороби» <http://anticuus.com.ua/3101-anatolij-shkurko-duzhe-garnij-ilyustrovaniy-albom-zhivopis-ta-grafika-narodnogo-xudozhnika-urayini.html>
- Іл.6. Ємець Володимир «Маленький мрійник» URL: <https://www.facebook.com/galaganmuseum.art/photos/pcb.4054752597982525/4054751337982651/>
- Іл.7. Ємець Володимир «Вірші пам'яті П. Тичини» URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=19849
- Іл.8. Ємець Володимир «Серпень» Серія «Наш час — наш простір», кн. 9. «Володимир Ємець. Малярство та графіка» 38 с.
- Іл.9. Ємець Володимир «Хата мого дитинства» Серія «Наш час — наш простір», кн. 9. «Володимир Ємець. Малярство та графіка» 32 с.
- Іл.10. Ємець Володимир «Десна. Молодий місяць» Серія «Наш час — наш простір», кн. 9. «Володимир Ємець. Малярство та графіка» 83 с.

- Іл.11. Ємець Володимир «Сніг тане» Серія «Наш час — наш простір», кн. 9. «Володимир Ємець. Малярство та графіка» 56 с.
- Іл.12. Ємець Володимир «Пора сінокоосу» Серія «Наш час — наш простір», кн. 9. «Володимир Ємець. Малярство та графіка» 21 с.
- Іл.13. Ємець Володимир «Туман над Сновом» Серія «Наш час — наш простір», кн. 9. «Володимир Ємець. Малярство та графіка» 22 с.
- Іл.14. Ємець Володимир «Вечір в Боромиках» Серія «Наш час — наш простір», кн. 9. «Володимир Ємець. Малярство та графіка» 18 с.
- Іл.15. Заборовський Леонід «Ранкова тиша» URL: <https://n-prospect.ru/106023.html>
- Іл.16. Заборовський Леонід «Вечір» URL: <https://n-prospect.ru/106023.html>
- Іл.17. Заборовський Леонід «Портрет на пленері» URL: <https://n-prospect.ru/106023.html>
- Іл.18. Заборовський Леонід «Мис Чагани» URL: <https://n-prospect.ru/106023.html>
- Іл.19. Заборовський Леонід «Річка Рисниця» URL: <https://n-prospect.ru/106023.html>
- Іл.20. Заборовський Леонід «Холодні далі» URL: <https://n-prospect.ru/106023.html>
- Іл.21. Заборовський Леонід «Седнівські пагорби» URL: <https://n-prospect.ru/106023.html>
- Іл.22. Заборовський Леонід «Слобожанські далі» URL: <https://n-prospect.ru/106023.html>
- Іл.23. Заборовський Леонід «На світанку» URL: <https://n-prospect.ru/106023.html>

- Іл.24. Заборовський Леонід «До заходу сонця» URL: <https://n-prospect.ru/106023.html>
- Іл.25. Заборовський Леонід «Травневий Снов» URL: <https://n-prospect.ru/106023.html>
- Іл.26. Левітан І. «Озеро. Русь» URL : <https://izi.travel/en/3778-i-i-levitan-ozero-1899/ru>
- Іл.27. Заборовський Леонід «Зима» URL: <https://n-prospect.ru/106023.html>
- Іл.28. Заборовський Леонід «Буде дощ» URL: <https://n-prospect.ru/106023.html>
- Іл.29. Шкурко Анатолій «Гоголь» URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4dXQikZLusw&t=1s>
- Іл.30-32. Наталушко Володимир виставка «Береги» URL: <https://n-v.com.ua/volodymyr-natalushko-duzhe-skromna-lyudyna-kotra-malyuye-krasyve-misto-malenkyj-raj-batkivshhynu-ukrayinu-video/>
- Іл.33. Койдан Людмила «Ранок над Сновом» URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=8036
- Іл.34. Койдан Людмила «Тендітна осінь» URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=8036
- Іл.35. Койдан Людмила «Вечірня тиша» Микола Марчевський каталог «Людмила Койдан. Акварель», 2014. 30 с.
- Іл.36. Койдан Людмила «Відлига» Микола Марчевський каталог «Людмила Койдан. Акварель», 2014. 18 с.
- Іл.37. Койдан Людмила «Настрій» Микола Марчевський каталог «Людмила Койдан. Акварель», 2014. 31 с.

Іл.38. Койдан Людмила «На Десні» Микола Марчевський каталог «Людмила Койдан. Акварель», 2014. 28 с.

Іл.39. Койдан Людмила «Седнівська осінь» Микола Марчевський каталог «Людмила Койдан. Акварель», 2014. 22 с.

Іл.40. Койдан Людмила «Пробудження» Микола Марчевський каталог «Людмила Койдан. Акварель», 2014. 11 с.

Іл.41. Койдан Людмила «Місячна ніч» Микола Марчевський каталог «Людмила Койдан. Акварель», 2014. 27 с.

Іл.42. Койдан Людмила «За Десною» Микола Марчевський каталог «Людмила Койдан. Акварель», 2014. 12 с.

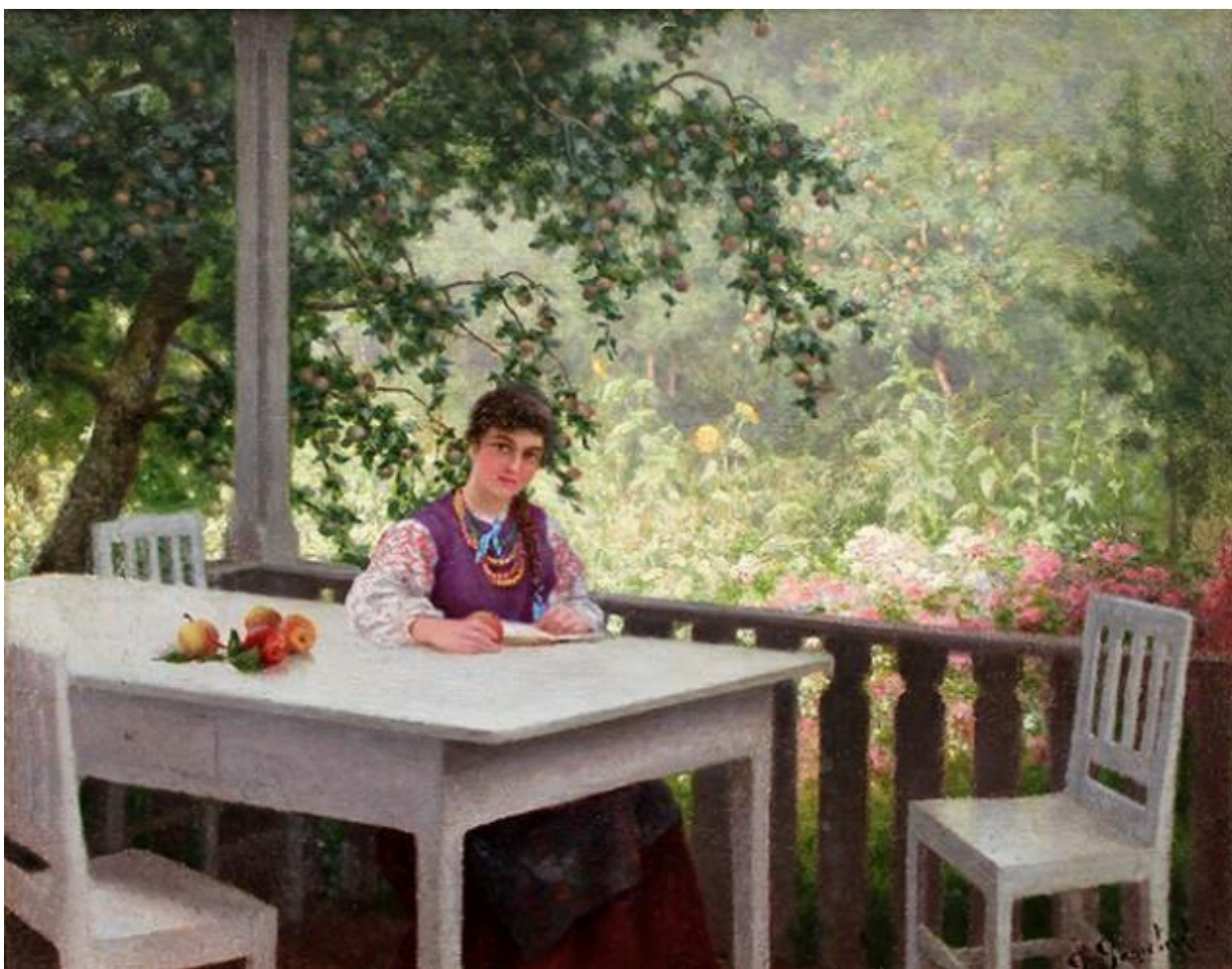
ІЛЮСТРАЦІЇ



Іл.1. Рашевський Іван «Пейзаж з березами», 1890 р., папір, акварель; 19x14



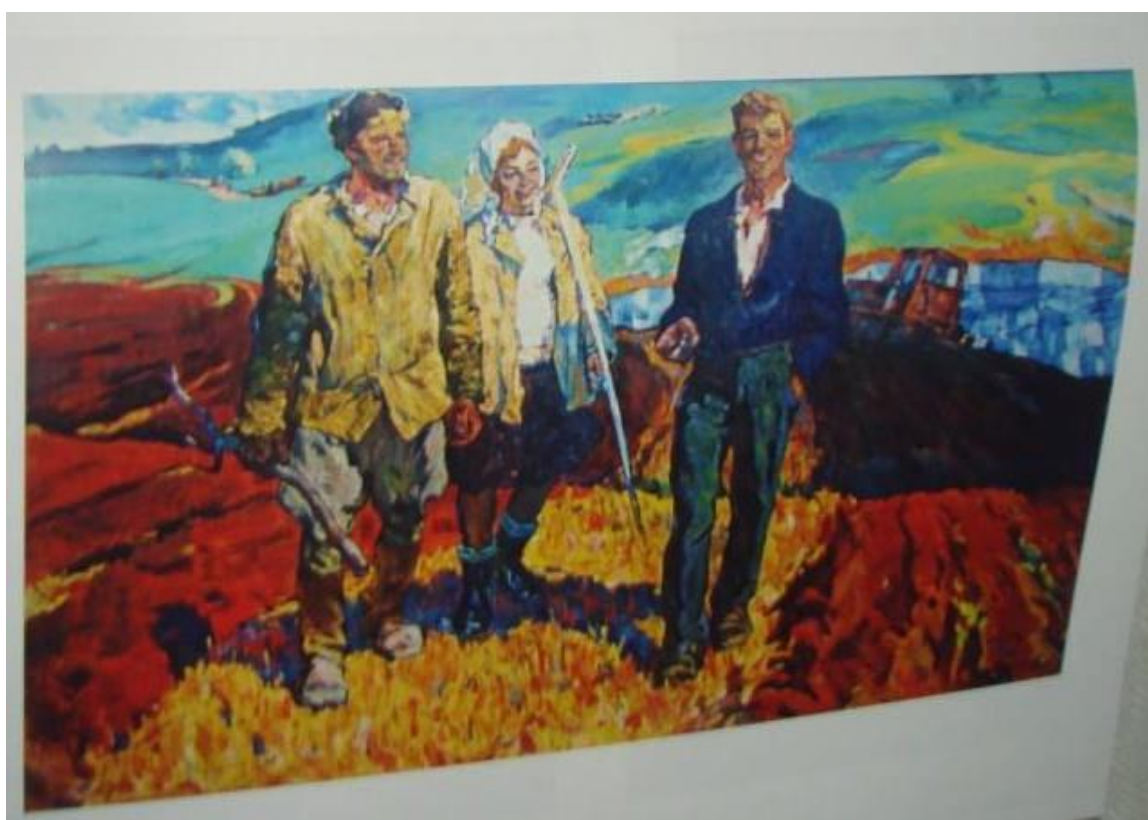
Іл.2. Рашевський Іван «Німі свідки гетьманської слави», 1984 р., полотно,
олія



Іл.3. Рашевський Іван «Серпень», 1921 р., полотно, олія



Іл.4. Мордовець Андрій «Чернігів будується», 1960 р., полотно, олія



Іл.5. Шкурко Анатолій «Хлібороби», 1964 р., полотно олія



• Володимир Ємець
Маленький мрійник
1972
Полотно, олія

Іл.6. Ємець Володимир «Маленький мрійник», 1972 р., полотно, олія



Іл.7. Ємець Володимир «Вірші пам'яті П. Тичини»



Іл.8. Ємець Володимир «Серпень», 1980 р., полотно, олія; 140х160



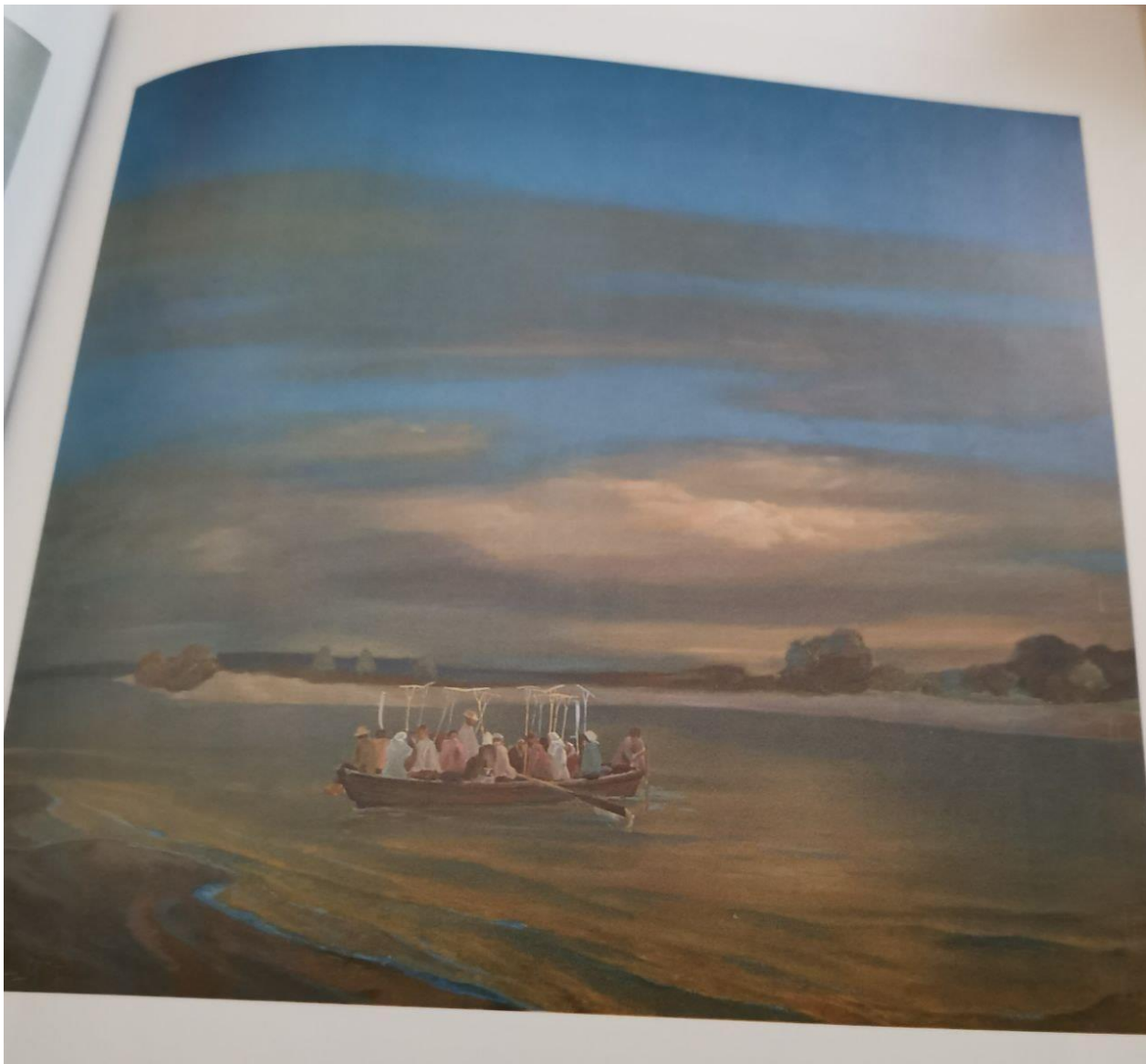
Іл.9. Ємець Володимир «Хата мого дитинства», 1987 р., полотно олія;
120x149



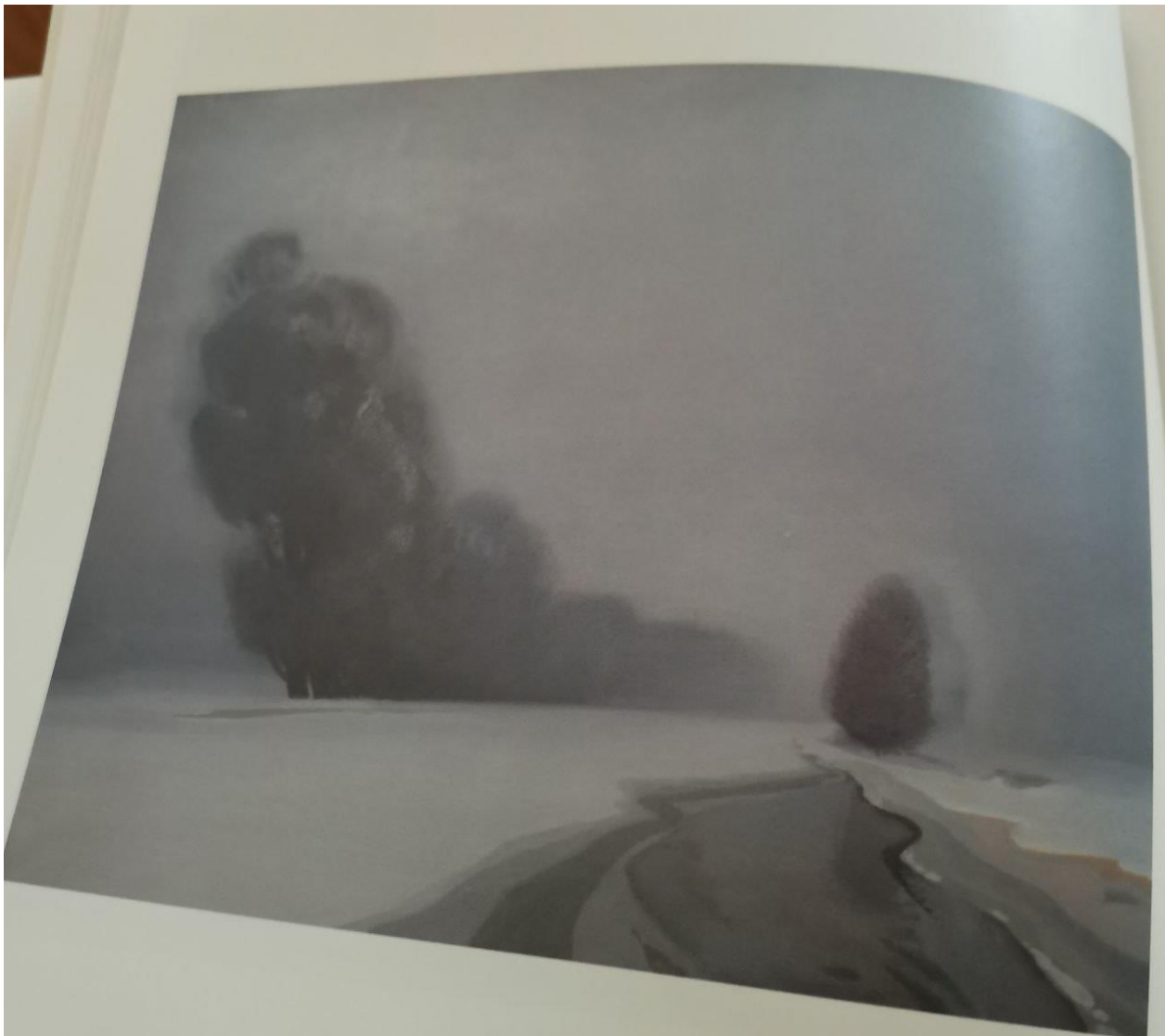
Іл.10. Ємець Володимир «Десна. Молодий місяць», 1974 р., оргаліт, олія;
107x124



Іл.11. Ємець Володимир «Сніг тане», 2004 р., оргаліт, олія; 107х124



Іл.12. Ємець Володимир «Пора сінокосу», 1976 р., полотно, олія; 100х120



Іл.13. Ємець Володимир «Туман над Сновом», 1988 р., полотно, олія;
124x150



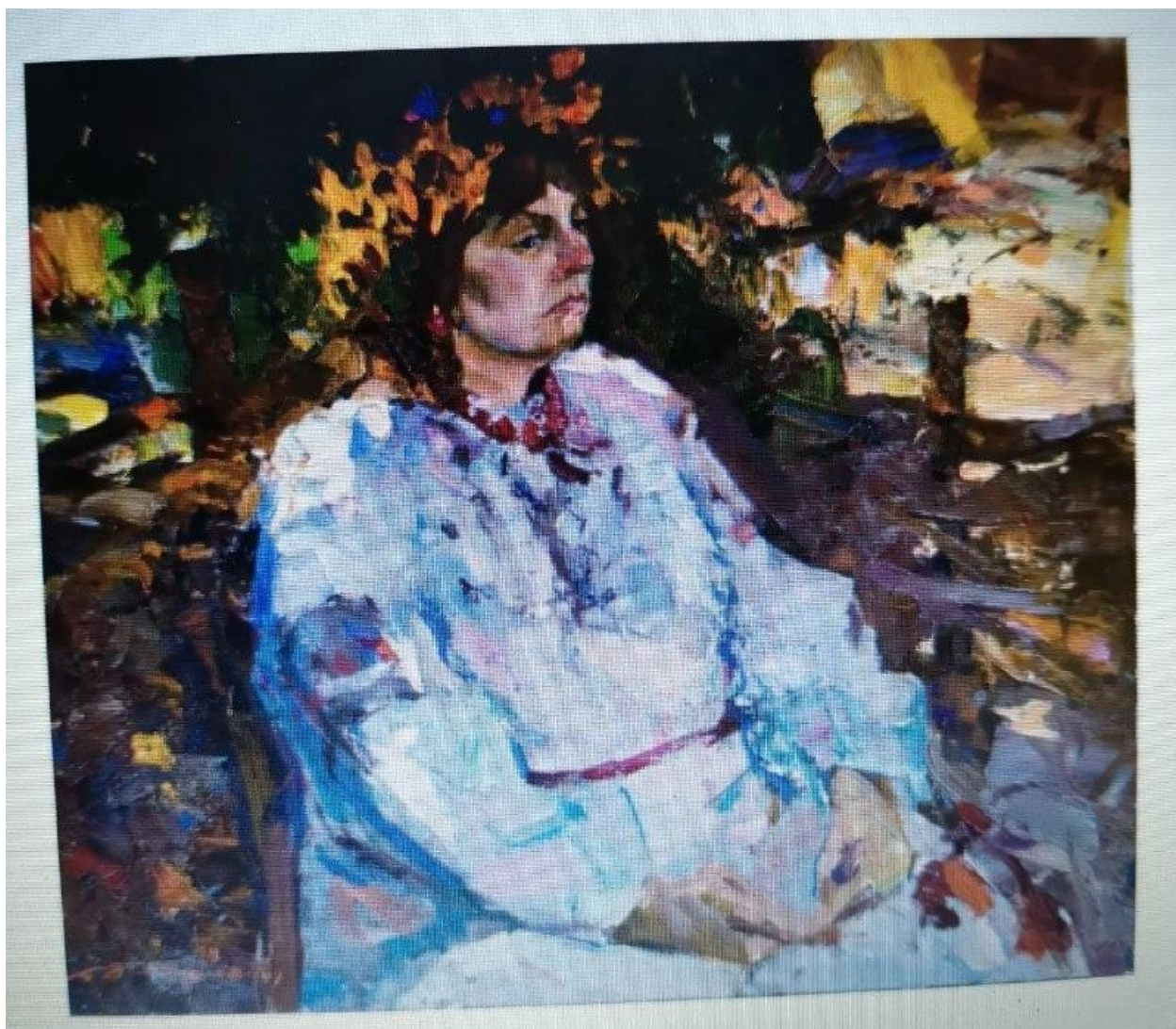
Іл.14. Ємець Володимир «Вечір в Боромиках», 2004 р., оргаліт, олія



Іл.15. Заборовський Леонід «Ранкова тиша», 2008 р., полотно, олія; 80x75



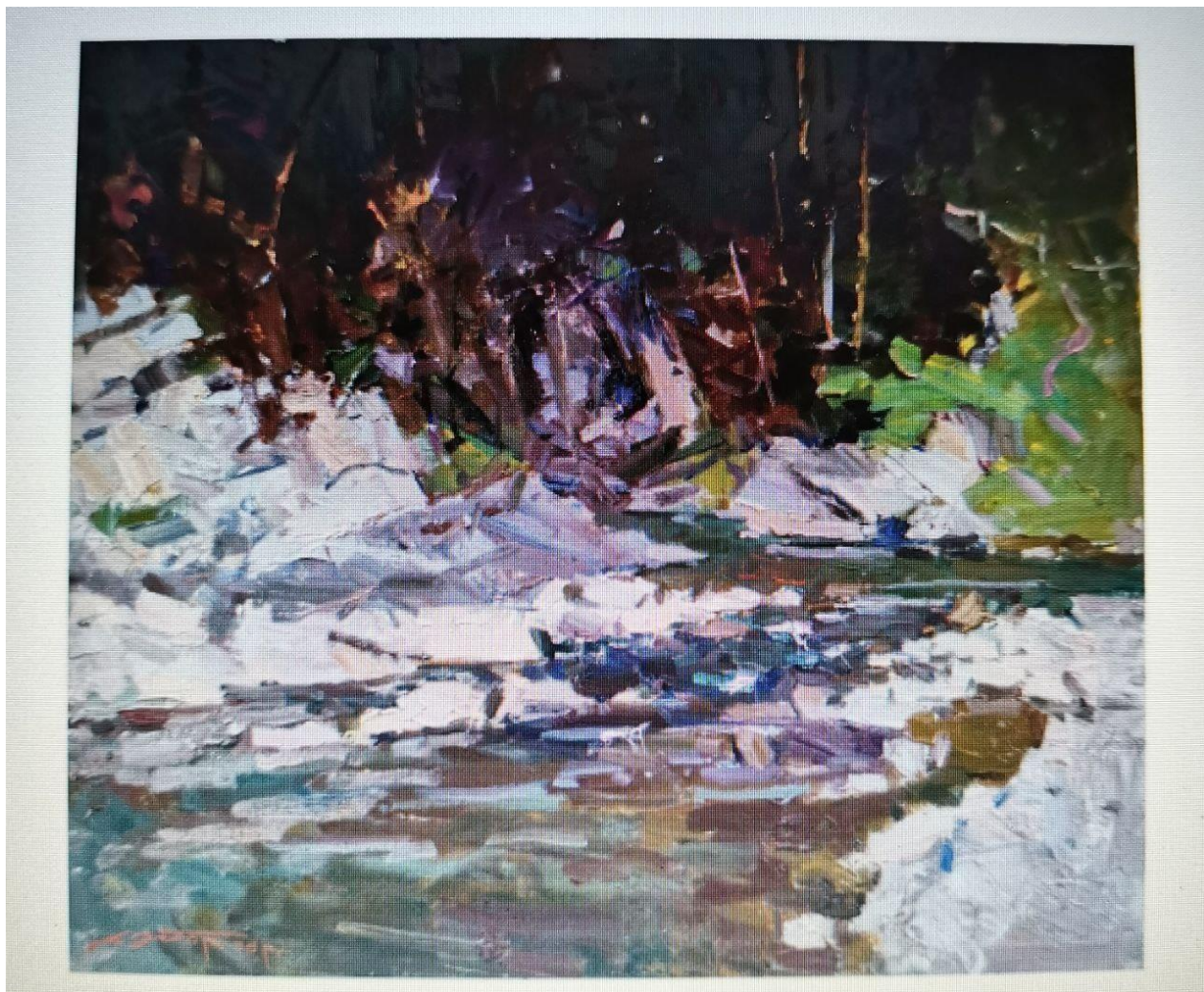
Іл.16. Заборовський Леонід «Вечір», 2008 р., полотно, олія; 70x55



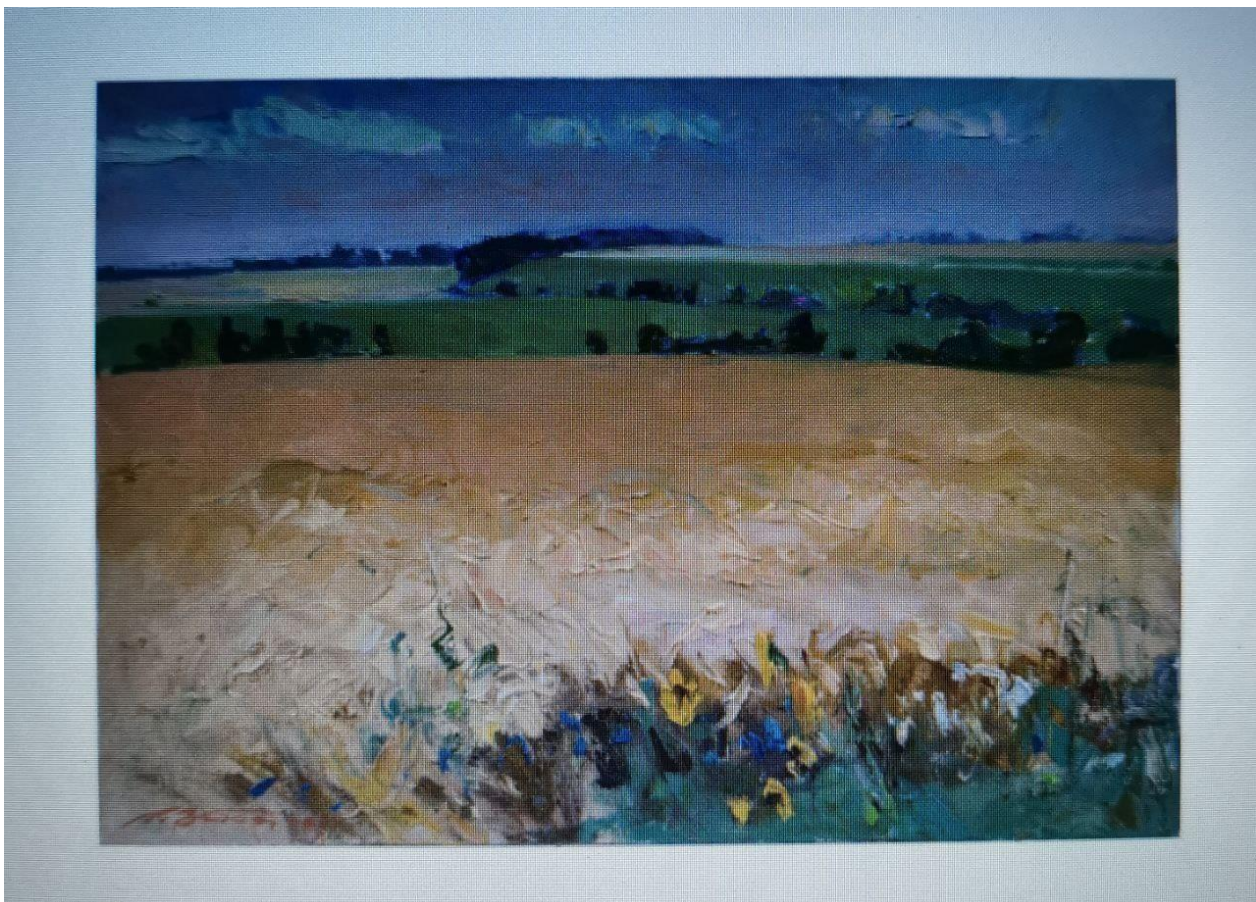
Іл.17. Заборовський Леонід «Портрет на пленері», 2008 р., полотно, олія;
70x60



Іл.18. Заборовський Леонід «Мис Чагани», 2007 р., полотно, олія 70х50



Іл.19. Заборовський Леонід «Річка Рисниця», 2008 р., полотно, олія; 70х60



Іл.20. Заборовський Леонід «Холодні далі», 2008 р., полотно, олія; 70х50



Іл.21. Заборовський Леонід «Седнівські пагорби», 2008 р., полотно, олія;
60x50



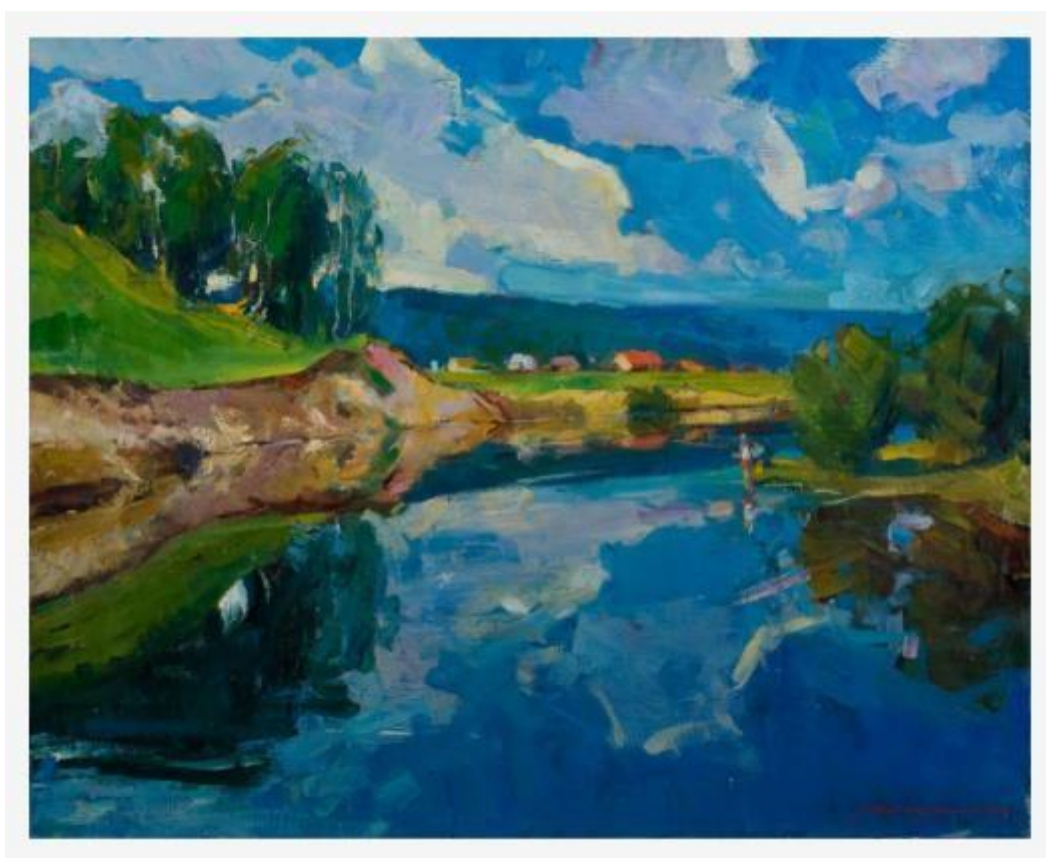
Іл.22. Заборовський Леонід «Слобожанські далі», 2006 р., полотно, олія;
80х60



Іл.23. Заборовський Леонід «На світанку», 2008 р., полотно, олія; 50х60



Іл.24. «До заходу сонця», 2008 р., полотно, олія; 60х40



Іл.25. Заборовський Леонід «Травневий Снов», 2003 р., полотно, олія; 87х69



Іл.26. Левітан І. «Озеро. Русь», 1899 р, полотно, олія



Іл.27. Заборовський Леонід «Зима», 2009 р., полотно, олія; 80х70



Іл.28. Заборовський Леонід «Буде дощ», 2007 р., полотно, олія; 60х50



Іл.29. Шкурко Анатолій «Гоголь», полотно, олія



Іл.30. Наталушко Володимир виставка «Береги», 2016 р.



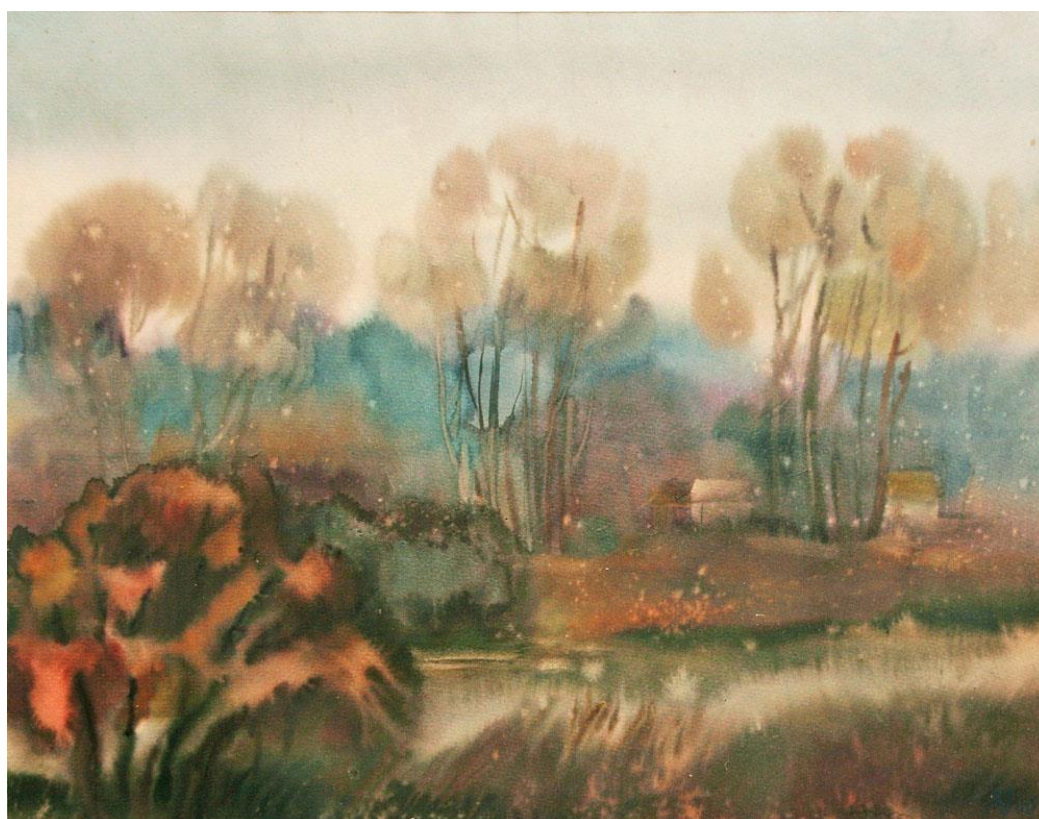
Іл.31. Наталушко Володимир виставка «Береги», 2016 р.



Іл.32. Наталушко Володимир виставка «Береги», 2016 р.



Іл.33. Койдан Людмила «Ранок над Сновом», 2006 р., папір, акварель



Іл.34. Койдан Людмила «Тендітна осінь», 2006 р., папір, акварель



Іл.35. Койдан Людмила «Вечірня тиша», 1999 р., папір, акварель; 60x78



Іл.36. Койдан Людмила «Відлига», 2001 р., папір, акварель; 43х60



Іл.37. Койдан Людмила «Настрій», 2002 р., папір, акварель; 55х75



Іл.38. Койдан Людмила «На Десні», 2003 р., папір, акварель; 43х70



Іл.39. Койдан Людмила «Седнівська осінь», 2000 р., папір, акварель; 57х65



Іл.40. Койдан Людмила «Пробудження», 2003 р., папір, акварель; 55х75



Іл.41. Койдан Людмила «Місячна ніч», 2003 р., папір, акварель; 44х60



Іл.42. Койдан Людмила «За Десною», 2002 р., папір, акварель; 60х70